

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๑๔ ตอนที่ ๑๑๓๑ – ๑๑๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๑๓๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤษภาคม – วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ถ. เพราะฉะนั้น การเป็นพหูสูตของท่านพระอานนท์ ก็ด้วยว่าท่านสามารถ
ชำนาญในฉนาคจิต ช่วยทำให้ท่านเป็นพหูสูตที่จำพระไตรปิฎกได้ทั้งหมด ใช่ไหม

สุ. พระเถระที่เป็นเอตทัคคะในสมัยพระผู้มีพระภาค ได้อบรมปัญญาบาปามี
มากมาย ประกอบด้วยฉนาคที่เป็นคุณธรรมที่ทำให้ถึงความเป็นเอตทัคคะ อย่างท่าน
พระอานนท์ ท่านต้องประกอบด้วยปฏิสัมภิทา ความชำนาญในเหตุ ในผล ในอรรถ
ในนิรุตติ ในภาษา ในปฏิภาณ มากมายพอที่จะทรงจำพระสูตรตันตปิฎกและ
พระอภิธรรมปิฎกได้ที่จะทำสังคายนาโดยไม่ตกหล่นด้วยถ้อยคำซึ่งไพเราะอย่างยิ่ง
ยากที่ใครสามารถจะกล่าวได้อย่างนั้น ทั้งคำถามและคำตอบโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็น
พระสูตรไหน ๆ ทั้งหมด

สำหรับปัจฉาชาตปัจจัยให้ทราบ ว่า ปัจจัยธรรมได้แก่ จิต ๘๕ ดวง เว้น
อุปปาจรวิปากจิต ๔ ดวง และปฏิสนธิจิตทั้งหมดในภุมิที่มีขันธ ๕ และต้องหมาย
รวมทั้งเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกับจิตนั้น ๆ ด้วย เป็นปัจจัยธรรม

สำหรับปัจจัยอุปันตรธรรม ได้แก่ รูป ซึ่งจิตเป็นปัจจัยอุปถัมภ์ คือ รูปทุกรูปที่
เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔ ไม่ว่าจะเป็นรูปที่เกิดจากจิต หรือรูปที่เกิดจากกรรม หรือรูปที่
เกิดจากอุตุ หรือรูปที่เกิดจากอาหารซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ได้ดับไป จิตที่เกิดภายหลัง
จะเป็นปัจจัยอุปถัมภ์รูปนั้น โดยเป็นปัจฉาชาตปัจจัย

การอาศัยกันของนามธรรมและรูปธรรม พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกาลของการ
เป็นปัจจัยว่า ถ้ารูปเป็นปัจจัยแก่นามธรรม รูปนั้นต้องเกิดก่อนและยังไม่ได้ดับจึงจะเป็น
ปุเรชาตปัจจัย แต่ถ้านามธรรมซึ่งเกิดภายหลังเป็นปัจจัย แม้นามธรรมนั้นจะเกิด
ภายหลังรูปก็จริง แต่นามธรรมนั้นก็อุปถัมภ์รูปที่เกิดก่อนโดยเป็นปัจฉาชาตปัจจัย

ข้อที่ควรพิจารณา ซึ่งมีแสดงไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งท่านสามารถที่จะพิจารณาเองได้ คือ

ในอสังขสัญญาสูตรพรหมภูมิ เป็นภูมิที่มีแต่รูป ไม่มีนามธรรมเกิดเลยในภูมินั้น มีปัจฉาชาติปัจจัยใหม่

คำตอบ คือ ในภูมินั้นไม่มีทั้งปุเรชาติปัจจัยและปัจฉาชาติปัจจัย เพราะว่ามีแต่เฉพาะรูปธรรมเท่านั้นที่เกิดขึ้น

ท่านที่เข้าใจในเรื่องของนิโรธสมาบัติ คือ พระอนาคามีบุคคลและพระอรหันต์ ซึ่งสามารถบรรลุคุณธรรมถึงอุปमानันตสูงที่สุด คือ เนวสังขญานาสังขญายตนฌาน สามารถที่จะดับจิตและเจตสิกได้ไม่เกิน ๗ วัน ซึ่งในระหว่างนั้นรูปที่เกิดจากกรรมก็ยังมี ไม่มีใครไปยับยั้งรูปซึ่งเกิดจากกรรมไม่ให้เกิดได้ เพราะว่าการเป็นสมุฏฐานให้รูปนั้นเกิด แต่รูปที่เกิดจากจิตไม่มีเลย เพราะว่าในขณะที่จิตไม่เกิด รูปที่เกิดจากอุตุมีรูปที่เกิดจากอาหารมี และในขณะที่นั้นก็ไม่มีปัจฉาชาติปัจจัย เพราะว่าปัจฉาชาติปัจจัยได้แก่ จิตและเจตสิกที่เกิดภายหลังอุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดก่อน

อย่าลืมว่า นามธรรมและรูปธรรมเป็นสภาพที่กำลังเกิดดับอย่างรวดเร็วที่สุดจนไม่สามารถที่จะคาดคะเนได้ จึงไม่รู้ว่าความจริงว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดดับ และถ้าเป็นอายตนะก็คือเป็นที่ประชุมให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ รูปนั้นจึงจะปรากฏ แต่รูปอื่นซึ่งไม่เป็นอารมณ์ของจิต ก็ไม่ปรากฏเลย

ท่านอาจจะคิดว่า ท่านมีรูปของท่านเองตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่ให้ทราบว่าจะถึงมีก็เกิดดับอย่างรวดเร็วที่สุด จนกระทั่งรูปใดไม่ปรากฏรูปนั้นก็ดับไปแล้ว จึงไม่ควรที่จะยึดถือว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

เช่น ในขณะที่กำลังนั่งอยู่นี้ ลองพิจารณาเห็นว่า เป็นความจริงไหม มีท่านผู้ใดที่รู้สึกอ่อน ๆ แข็ง ๆ ที่ศีรษะบ้างไหมในขณะที่กำลังนั่งอยู่ขณะนี้ ท่านทราบว่า มีศีรษะและศีรษะมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เป็นรูปใหญ่ หลายกลุ่ม หลายกลาป แต่ไม่เห็นจะหนัก หรือไม่เห็นจะแข็งเลย หรือว่าเมื่อไม่กระทบ ไม่สัมผัส ก็ไม่มี

ลักษณะที่อ่อนแอซึ่งปรากฏเลย นี่ต้องเป็นความจริง นั้นเพราะว่าดับไปแล้ว ๆ อยู่ตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น รูปใดก็ตามจะปรากฏเฉพาะตรงส่วนที่กระทบกับประสาทเท่านั้น และก็ดับ แต่การที่จะรู้ว่ารูปเกิดดับจริง ๆ ต้องรู้เวลาที่สภาพธรรมปรากฏและยังไม่ดับไป และปัญญาเจริญขึ้นจนรู้ว่าสภาพนั้นเป็นนามธรรมต่างจากรูปธรรม และละคลายการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลเพิ่มขึ้น จนกระทั่งสามารถประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งกำลังเกิดดับจริง ๆ ในขณะนี้ได้

แต่ถึงแม้ว่ารูปมี เมื่อไม่ปรากฏ รูปนั้นก็หมดโอกาสที่จะพิสูจน์แล้ว เพราะว่าดับไปแล้ว เพียงแค่นี้ ก็จะเห็นสภาพที่เป็นอนัตตาของนามธรรมและรูปธรรมว่า หลงยึดร่างกายทั้งหมดที่ไม่ปรากฏว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นของเรา แต่แท้ที่จริงแล้วที่ว่าเป็นอนัตตา เฉพาะส่วนที่กระทบและปรากฏ ลักษณะที่ปรากฏนั้นจึงไม่ใช่ตัวตน เพราะถ้าเพียงแต่เฉพาะตรงส่วนที่ปรากฏ ก็ไม่มีรูปร่างลักษณะที่ว่าจะเป็นผู้ เป็นคน เป็นเด็ก เป็นฟัน เป็นหนัง เพราะว่าเฉพาะลักษณะที่แจ้งเท่านั้นที่ปรากฏ จึงจะประจักษ์ในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้ มิฉะนั้นแล้วยังคงยึดถือรวบรวมไว้ ประชุมกันเป็นรูปร่าง อาการ เป็นท่าทางต่าง ๆ ซึ่งโดยลักษณะนั้น จะไม่เห็นว่าเป็นตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

สำหรับการเกิดดับที่รวดเร็วของนามธรรมและรูปธรรม รูปธรรมเกิดดับมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ ความหมายของสภาพธรรมซึ่งเล็กน้อย ภาษาบาลีใช้คำว่า ปริตฺต หรือ ปริตฺตํ ซึ่งหมายความว่า น้อย คือ นิดหน่อย ซึ่งมีคำอธิบายว่า

บทว่า ปริตฺตํ ความว่า น้อย คือ นิดหน่อย เพราะว่าชีวิตนั้นชื่อว่า นิดหน่อยเท่านั้น เพราะมีสอรัยก็นิดหน่อย มีขณะเป็นอยู่ก็นิดหน่อย มีความดำรงอยู่ก็นิดหน่อย ชีวิตนั้นชื่อว่ารวดเร็ว เพราะเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปรวดเร็ว

แต่ถ้าไม่ประจักษ์ความจริงอย่างนี้ ฟังแล้วยังไม่หมดกิเลสแน่ ๆ จนกว่าจะอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดดับจริง ๆ

สำหรับปัจจุชาตปัจจัยที่จะเป็นปัจจัยแก่รูป ต้องเป็นปัจจัยเฉพาะในฐิติขณะของรูปเท่านั้น ไม่เป็นปัจจัยในอุปาทขณะ

ถ. รูปธรรมทั้งหมดมี ๒๔ รูป รูปทั้ง ๒๔ เป็นปุเรชาตปัจจัยทั้งหมดไหม

ส. ไม่เป็น เฉพาะรูปซึ่งเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้น หรือว่ารูปซึ่งเป็นปัจจัยโดยเป็นอารมณ์ของจิตและเจตสิกเท่านั้น รูปที่ดับไปแล้วไม่ได้เป็นปัจจัยแก่จิตเลย เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นปุเรชาตปัจจัย แต่รูปใดก็ตามซึ่งเป็นปัจจัยโดยเป็นที่อาศัยเกิดของจิต รูปนั้นเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัย หรือว่ารูปใดก็ตามซึ่งเกิดแล้วยังไม่ดับเป็นปัจจัยให้จิตรู้รูปซึ่งกำลังปรากฏเป็นอารมณ์ ขณะนั้นเป็นอาร์มมณปุเรชาตปัจจัย

แต่รูปอื่น ๆ ที่ไม่เป็นปัจจัยให้จิตเกิด หรือรูปอื่น ๆ ที่เกิดดับอยู่โดยไม่เป็นอารมณ์ของจิต รูปเหล่านั้นทั้งหมดไม่ใช่ปุเรชาตปัจจัย ปุเรชาตปัจจัยเฉพาะรูปซึ่งเป็นเป็นที่อาศัยเกิดของจิต หรือว่าเป็นอาร์มมณปุเรชาตปัจจัย คือ จิตกำลังรู้รูปนั้น

ถ. อาร์มมณปุเรชาตปัจจัย ท่านหมายเฉพาะสัมมสนรูป ๑๔ แต่ อสัมมสนรูปอีก ๑๐ ก็เป็นอารมณ์ได้ ทำไมไม่เป็นปุเรชาตปัจจัยไม่ได้

ส. ไม่ใช่โดยเกิดก่อน เพราะว่ารูปเหล่านั้นไม่ได้มีสภาวะลักษณะของตนแยกออกไปเกิดก่อนต่างหากจากนิปผันนรูป ๑๔ แต่เป็นรูปที่อาศัยเกิดกับมหาภูตรูป หรือนิปผันนรูป ๑๔ โดยเป็นอาการ หรือเป็นvikara ของนิปผันนรูป ไม่ใช่ว่ามีลักษณะสภาวะของตนต่างหากไปแยกเกิดออกมาได้

เป็นอารมณ์ได้ก็จริง แต่เป็นอารมณ์ไม่ใช่ว่าโดยที่สภาวะลักษณะแยกออกไปเกิดก่อนต่างหาก แต่เมื่ออาศัยเกิดหรือว่าเป็นลักษณะที่วิการของนิปผันนรูปนั่นเอง ไม่ใช่แยกออกจากนิปผันนรูป เพราะฉะนั้น หมายความว่าถึงการเกิดจริง ๆ ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะลักษณะหรืออาการที่วิการของรูป

รูปอ่อนรูปแข็งที่ตัวซึ่งไม่เป็นอารมณ์ รูปนั้นดับไปแล้ว เพราะฉะนั้น ไม่ใช่อาร์มมณปุเรชาตปัจจัย หรือว่าหทยวัตถุซึ่งปกติเป็นที่เกิดของจิต แต่หทยวัตถุรูปใดไม่เป็นที่ตั้ง ที่เกิด ที่อาศัยของจิต หทยวัตถุนั้นก็ไม่ใช่วัตถุปุเรชาตปัจจัย เป็นแต่เพียงหทยรูปเท่านั้นเอง

ในขณะที่จักขุวิญญาณกำลังเห็น จักขุวิญญาณเกิดที่จักขุปสาทรูปซึ่งเป็นจักขวายนะ คือ เป็นรูปที่เกิดขึ้นและยังไม่ดับไปและกระทบกับรูปารมณฺ์ เป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น ในขณะนั้นหทยวัตถุก็มี แต่เมื่อหทยวัตถุไม่เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ เพราะฉะนั้น หทยวัตถุในขณะนั้นก็ไม่ใช่วัตถุปุเรชาติปัจจัยของจิต

รูปเกิดดับมากมาย บางรูปเท่านั้นที่เป็นปัจจัยให้เกิดจิต เพราะฉะนั้น เฉพาะรูปใดซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดจิต รูปนั้นเป็นอายตนะหนึ่งอายตนะใดแล้ว ขณะนั้นเป็นปุเรชาติปัจจัย แต่ว่ารูปใดซึ่งไม่เป็นปัจจัยให้เกิดจิต รูปนั้นจะเกิดขึ้นเพราะกรรมจะเกิดขึ้นเพราะอตุ จจะเกิดขึ้นเพราะอาหารประการใด ๆ ก็ตาม รูปนั้นเกิดตามสมุฏฐานนั้นและกีดดับไปเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่าชีวิตน้อย เพราะว่าเพียงชั่วขณะจิตที่เกิดและกีดดับเท่านั้นเอง แต่ละขณะ

ซึ่งควรจะได้พิจารณาในขณะที่นามธรรมและรูปธรรมกำลังเป็นปัจจัยในขณะนี้ สืบต่อจากความเข้าใจปุเรชาติปัจจัยและปัจฉาชาติปัจจัยว่า ช่วงไหน ตอนไหนของการเป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งรูปตั้งอยู่เพียง ๑๗ ขณะ และที่เป็นปัจจัยนั้น เป็นตอนที่สำคัญอย่างไร

สำหรับปัจจัยต่อไปที่ทรงแสดง คือ **อาเสวนปัจจัย** ซึ่งมีคำอธิบายว่า คำว่าอาเสวนะ แปลว่า เสพบ่อย ๆ คือ เสพอารมณ์บ่อย ๆ ซึ่งได้แก่ ขวนจิตที่เกิดก่อน ๆ เป็นอาเสวนปัจจัยแก่ขวนจิตที่เกิดหลัง ๆ เว้นวิบากจิต

ขวนจิต ได้แก่ กุศลจิต อกุศลจิต สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ และกิริยาจิตสำหรับพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น อาเสวนปัจจัย ได้แก่ กุศลจิต อกุศลจิต หรือกิริยาจิตที่ทำให้ปัจจัยปบันธรรม คือ จิตที่เกิดต่อซึ่งเป็นจิตชาติเดียวกัน เสพอารมณ์ที่ตนเสพแล้วนั้นซ้ำอีก แสดงว่า ขณะที่ขวนจิต ๗ ขณะเกิดดับสืบต่อกันและเสพอารมณ์ซ้ำกัน ต้องเป็นจิตประเภทเดียว คือ เป็นชาติเดียวกัน

การที่จะเข้าใจเรื่องของอาเสวนปัจจัย ขอบทพจนขณะที่วิถิจิตจะเกิดโดยปัจจัยที่ได้ศึกษาไปแล้ว ก่อนที่วิถิจิตซึ่งเป็นขวนจิตจะเกิด มีวิถิจิตเกิดก่อนขวนจิตหรือเปล่า

ชวนจิต คือ กุศลจิต อกุศลจิต หรือกิริยาจิตของพระอรหันต์ เป็นชวนจิต เป็นวิถิจิต แต่ก็มีวิถิจิตเกิดก่อนชวนจิต เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะถึงวิถิจิตซึ่งเป็นชวนจิต ก็มีวิถิจิตที่เกิดก่อน และก่อนวิถิจิตมีจิตอะไรเกิดก่อน มีวิถีมุตตจิต คือ ภาวังคจิต ต้องเกิดก่อนวิถิจิต

ในภูมิที่มีขันธ ๕ ภาวังคจิตอาศัยรูปเกิดขึ้นใหม่

ทุกท่านกำลังมีภาวังคจิตคั่นระหว่างการเห็น การได้ยิน การคิดนึก การรู้อารมณ์ต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ให้ทราบว่าในขณะที่ภาวังคจิตที่เกิดในภูมิที่มีขันธ ๕ ต้องอาศัยรูปเกิด จะเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้เลย จิตในภูมิที่มีขันธ ๕ ต้องอาศัยรูปเกิดขึ้น

ภาวังคจิตเกิดที่ไหน อาศัยรูปอะไร

เกิดที่หทยวัตถุที่เกิดก่อนและยังไม่ดับไป โดยหทยรูปเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยแก่ภาวังคจิต แม้แต่ภาวังคจิตที่กำลังเกิดในขณะนี้ก็ต้องอาศัยรูป แต่ว่าต้องเป็นรูปที่เป็นหทยวัตถุ ไม่ใช่รูปอื่น และหทยรูปนั้นต้องเป็นรูปที่เกิดก่อนภาวังคจิตนั้น และยังตั้งอยู่ คือ ยังไม่ดับไป

ภาวังคจิตที่เกิดในขณะนี้ เป็นปัจจัยแก่หทยวัตถุที่เกิดก่อนหรือเปล่า เวลานี้มีภาวังคจิตกับหทยวัตถุ คือ หทยรูป ถ้าจะให้เข้าใจโดยปัจจัย ภาวังคจิตต้องเกิดโดยอาศัยหทยรูปเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยแก่ภาวังคจิต

ถามว่า ภาวังคจิตเป็นปัจจัยแก่หทยรูปที่ตนอาศัยเกิดขึ้นหรือเปล่า และโดยปัจจัยอะไร

โดยปัจจชาตปัจจัย

คือ ขณะนี้เอง ไม่ยากเลย ถ้าเข้าใจจิตดวงไหน ก็ให้รู้ว่าจิตดวงนั้นต้องอาศัยรูปเกิดขึ้น และสำหรับในภูมิที่มีขันธ ๕ เว้นทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ดวง จิตอื่นทั้งหมดต้องเกิดที่หทยวัตถุ เพราะฉะนั้น หทยวัตถุเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยแก่ภาวังคจิต และภาวังคจิตเป็นปัจจชาตปัจจัยแก่หทยรูปซึ่งเกิดก่อนและยังไม่ดับไป

นี่ยังไม่ใช่วິถีจิต กำลังนอนหลับสนิทจะต้องมีภวังคจิต อาศัยหทยวัตถุรูปซึ่งเกิดขึ้นและยังไม่ได้ดับเป็นปัจจัย และในขณะเดียวกันภวังคจิตซึ่งเกิดก็เป็นปัจฉาชาติ-ปัจจัยแก่รูปทั้งหมด ไม่ใช่แต่เฉพาะหทยรูปเท่านั้น ไม่ว่ารูปนั้นจะเกิดจากสมุฏฐานใดก็ตาม เมื่อเป็นรูปซึ่งเกิดและยังไม่ได้ดับ จิตที่เกิดในขณะนั้นเป็นปัจฉาชาติปัจจัย อุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดขึ้นและยังไม่ได้ดับไป

๑๑๓๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ผู้ที่เริ่มฟังหรือเริ่มศึกษาอย่าเพิ่งท้อใจ คิดว่ายุ่งยากมากเรื่อง ที่รูปธรรมแต่ละรูปนามธรรมแต่ละประเภทต้องอาศัยกันและกันเกิดขึ้น แท้ที่จริงแล้วไม่มีอะไรมาก เพราะเมื่อกล่าวถึงรูปซึ่งเป็นวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจิต ก็มีเพียง ๖ รูปเท่านั้น คือ มีจักขุปสาทรูป ๑ รูป เฉพาะรูปที่เกิดและยังไม่ได้ดับ ซึ่งเป็นอายตนะ เป็นที่ประชุมเป็นที่ต่อ เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุวิญญาณ คือ จิตที่กำลังเห็นในขณะนี้เอง จิตเห็นมี ๒ ดวง เป็นกุศลวิบากจิต ๑ ดวง เป็นอกุศลวิบากจิต ๑ ดวง นอกจากนั้นก็มีโสตปสาทรูป ๑ รูป เป็นที่เกิดของโสตวิญาณ ๒ ดวง ฆานปสาทรูป ๑ รูป เป็นที่เกิดของฆานวิญาณ ๒ ดวง ชิวหาปสาทรูป ๑ รูป เป็นที่เกิดของชิวหาวิญาณ ๒ ดวง กายปสาทรูป ๑ รูป เป็นที่เกิดของกายวิญาณ ๒ ดวง

สำหรับทวารทั้ง ๕ คือ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ปสาทรูปแต่ละรูปนี้เป็นที่เกิดของจิตที่เห็น จิตที่ได้ยิน จิตที่ได้กลิ่น จิตที่ลิ้มรส จิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นที่เกิดของจิต ๑๐ ดวงนี้

และมีหนทรูป ซึ่งเป็นที่เกิดของจิตอื่นทั้งหมดในภุมิที่มีชั้น ๕ นอกจากทวิปัญจวิญาณ ๑๐ ดวง ไม่ยุ่งยากอะไรเลย ๖ รูปเท่านั้นเอง แต่จะต้องพิจารณาและต้องเข้าใจโดยละเอียดขึ้น เพื่อที่จะได้ไม่ยึดถือรูปและนามว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

ขอทบทวนเรื่องของปัจจัยที่ได้ศึกษาแล้วว่า วิถีมุตตจิตซึ่งไม่ใช่วิถีจิต ได้แก่ ภาวังคจิต และภาวังคใดมีอารมณ์ภายนอกกระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ภาวังคนั้นชื่อว่าตัตตภาวังค เพื่อให้รู้ว่า รูปเกิดขณะไหน และกระทบขณะไหน ขณะที่กำลังนอนหลับ มีเสียงกระทบโสตปสาท เป็นอตัตตภาวังคใหม่

อดีตภวังค์ เสียจะมีจะสัททีกะทบกับโสตปสาทใหม่ มี กระทบได้ใหม่ ได้ เมื่อเสียกระทบกับโสตปสาทรูปแล้ว กระทบกับภวังคจิตด้วยได้ใหม่ ได้

เพราะฉะนั้น ก็อาจจะเป็นอดีตภวังค์ ๆ หรืออาจจะมีภวังคจลนะเกิด แต่ถ้าวิถิจิตไม่เกิด ขณะนั้นก็มีแต่ภวังคจิต ซึ่งไม่ใช่จิตที่รู้อารมณ์ที่กระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ไม่ว่าจะเป็นอดีตภวังค์ หรือภวังคจลนะ หรือภวังคุปัจเฉทะ ในภุมมิมิมีขันธ ๕ ขณะที่กำลังนอนหลับสนิทและภวังคจิตเกิด ในขณะนั้น จิตเหล่านั้นเกิดที่หทยวัตถุ เพราะว่ารูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตมีเพียง ๖ รูป ได้แก่ จักขุวัตถุ ๑ โสทวัตถุ ๑ ฆานวัตถุ ๑ ชิวหาวัตถุ ๑ กายวัตถุ ๑ และหทยวัตถุ ๑

ทุกครั้งที่เราจิตประเภทใดเกิดก็ควรทราบด้วยว่า จิตดวงนั้น ประเภทนั้นเกิดที่ไหน ซึ่งทราบแล้วว่า ภวังคจิตทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นอดีตภวังค์ หรือภวังคจลนะ หรือภวังคุปัจเฉทะ เกิดที่หทยวัตถุ

ภวังคจิตของสัตว์เดรัจฉานเกิดที่ไหน ไม่ว่าจะเป็นช้าง ม้า นก หนู มด ภวังคจิตเกิดที่หทยวัตถุ ไม่มีข้อยกเว้นเลย ในภุมมิมิมีขันธ ๕ รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตมีเพียง ๖ รูป ถ้าไม่ใช่ทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวง จิตอื่นทั้งหมดต้องเกิดที่หทยวัตถุ

เพราะฉะนั้น เมื่อเริ่มจะเป็นวิถิจิต คือ เมื่ออดีตภวังค์ดับไป อดีตภวังค์เกิดที่หทยวัตถุ ภวังคจลนะเกิดต่อ ภวังคจลนะเกิดที่หทยวัตถุ ภวังคุปัจเฉทะเกิดต่อ ภวังคุปัจเฉทะเกิดที่หทยวัตถุ วิถิจิตดวงที่ ๑ ในทวารหนึ่งทวารใดของทวารทั้ง ๕ คือ ไม่ว่าจะเป็นทางจักขุทวาร หรือทางโสททวาร ทางฆานทวาร ทางชิวหาทวาร ทางกายทวารก็ตาม วิถิจิตดวงที่ ๑ ต้องเป็นปัญจทวาราวชชนจิต เป็นจิตที่รำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบกับทวาร จิตดวงนี้เกิดที่ไหน เกิดที่หทยวัตถุ

หทยวัตถุเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยของปัญจทวาราวชชนจิต ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นปัจฉาชาตปัจจัยของหทยวัตถุและรูปอื่นทั้งหมดซึ่งเกิดและยังไม่ได้ดับ เพราะว่านามธรรมที่เป็นปัจฉาชาตปัจจัย ต้องเป็นปัจจัยเฉพาะแก่รูปในฐิติขณะของรูปเท่านั้น

ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

อาเสวนปัจจัย คือ ชวนจิตที่เกิดก่อน ๆ เป็นอาเสวนปัจจัยแก่ชวนจิตที่เกิดหลัง ๆ เพราะฉะนั้น ปัญจทวาราวชชนจิตซึ่งเป็นวิธิตถังที่ ๑ เป็นอาเสวนหรือเปล่า
ไม่เป็น

เพราะอะไรถึงไม่เป็น

เพราะว่าปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวเท่านั้น จะไม่เกิดขึ้น ๒ หรือ ๓ ขณะเลย

สำหรับวิธิตถังที่ ๒ ถ้าเป็นทางจักขุทวาร ได้แก่ จักขุวิญญาณ เกิดที่ไหน
ที่จักขุวัตถุ ไม่ใช่หทยวัตถุแล้ว สำหรับจักขุวิญญาณ ในขณะนี้กำลังเกิดดับที่
จักขุประสาทรูป เพราะฉะนั้น จักขุประสาทรูปในขณะที่เห็น มีจักขุวิญญาณและเจตสิกที่
เกิดร่วมด้วยเกิดพร้อมกันที่จักขุประสาทรูปนั่นเอง

ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็โดยนัยเดียวกัน

จักขุวิญญาณที่เป็นอกุศลวิบากเกิดที่ไหน

เกิดที่จักขุวัตถุ

โดยปัจจัยอะไร

จักขุวัตถุเป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัย และจักขุวิญญาณเป็นปัจชาตปัจจัย

จักขุวิญญาณที่เป็นกุศลวิบาก เป็นผลของกุศล เห็นสิ่งที่ดี เกิดที่ไหน

เกิดที่จักขุวัตถุ

ไม่ว่าจะเป็นอกุศลวิบาก หรือกุศลวิบาก ก็ต้องเกิดที่จักขุวัตถุนั่นเอง

จักขุวิญญาณเป็นปุเรชาตปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น เพราะว่าปุเรชาตปัจจัยต้องเป็นรูปธรรมที่เกิดก่อนและยังไม่ได้ดับ จึงจะ
เป็นปัจจัยแก่นามธรรม เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณไม่เป็นปุเรชาตปัจจัย เพราะว่า
เป็นนามธรรม

จักขุวิญญาณเป็นปัจชาตปัจจัยเปล่า

เป็น

จักขุวิญญาณเป็นปัจชาตปัจจัยแก่รูปอะไร

แก่วรรพที่มาจากทุกสมุฏฐานซึ่งยังไม่ดับ

จักขุวิญญาณเป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เพราะอะไร

เพราะจักขุวิญญาณเกิดขึ้นขณะเดียว และเพราะเป็นวิบากจิต

อาเสวนปัจจัยทั้งหมด ได้แก่ กุศลจิตหรืออกุศลจิต สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ และได้แก่ กิริยาจิตของพระอรหันต์ โดยที่จิตและเจตสิกที่เกิดก่อนเป็นปัจจัยให้จิตชาติเดียวกันเกิดขึ้นเสพอารมณ์นั้นซ้ำอีกจากอารมณ์ที่ตนเสพแล้ว คือ รู้อารมณ์เดียวกัน เพราะฉะนั้น สำหรับจักขุวิญญาณที่ไม่เป็นอาเสวนปัจจัย เพราะว่ามันนอกจากเกิดขึ้นขณะเดียวแล้ว ยังเป็นวิบากจิตด้วย

วิถีจิตทางปัญจทวารดวงที่ ๓ หลังจากที่เกิดจักขุวิญญาณ หรือทวิปัญจวิญญาณดับไปแล้ว ได้แก่ สัมปฏิจฉนจิต

สัมปฏิจฉนจิตเป็นชาติอะไร ไม่ได้พูดถึงสิ่งที่ห่างไกลเลย พูดถึงสิ่งที่กำลังเกิดดับสืบต่อกันในขณะเห็น ในขณะได้ยิน ในขณะต่าง ๆ เหล่านี้เอง เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบความละเอียดและไม่ลืม เพราะเป็นการทบทวนว่า สัมปฏิจฉนจิตเป็นชาติอะไร เป็นชาติวิบาก

ถ้าศึกษาธรรมโดยไม่ได้ศึกษาเรื่องของจิตประเภทต่าง ๆ โดยนัยของชาติต่าง ๆ ภูมิต่าง ๆ ไม่มีโอกาสที่จะเข้าใจพระธรรมได้โดยตลอด เพราะฉะนั้น เรื่องของชาติเป็นสิ่งที่ลืมไม่ได้ หรือว่าเรื่องของภูมิของจิตก็เป็นสิ่งที่ลืมไม่ได้ เช่น สัมปฏิจฉนจิตเป็นชาติวิบาก เกิดที่ไหน

เกิดที่ทหยวัตถุ

สัมปฏิจฉนจิตเป็นปุเรชาตปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า

เป็น

เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เพราะอะไร

เพราะเกิดขึ้นขณะเดียว และเพราะเป็นวิปากจิต

เป็นเรื่องที่ซ้ำและทบทวนไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไม่ต้องท่อง แต่สามารถเข้าใจได้
ตลอดทั้งวิถีจิตทางปัญจทวาร

วิถีจิตทางปัญจทวารดวงที่ ๔ ที่เกิดต่อจากสัมปฏิจฉันนะ คือ สันตிரณจิต
เป็นจิตที่พิจารณาอารมณ์ที่ปัญจวิญญูญาณรู้ และสัมปฏิจฉันนจิตรับต่อ เพราะฉะนั้น
สันตிரณจิตก็เกิดขึ้นพิจารณาอารมณ์นั้นต่อ

สันตிரณจิตเป็นชาติอะไร

เป็นชาติวิปาก

เกิดที่ไหน

เกิดที่ทหยวัตถุ

เป็นปุเรชาตปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า

เป็น

เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เพราะอะไร

เพราะเกิดขึ้นขณะเดียว และเพราะเป็นวิปากจิต

วิถีจิตทางปัญจทวารดวงที่ ๕ เมื่อสันตிரณจิตดับไปแล้ว คือ โวภูฐัพพนจิต
เกิดขึ้นกระทำกัมมณสิกการเพื่อกุศลจิตหรืออกุศลจิตจะเกิดต่อ

โวภูฐัพพนจิตเป็นชาติอะไร

ชาติกิริยา

อย่าลืมว่า ชาติของจิต คือ การเกิดขึ้นของจิตดวงหนึ่ง ๆ จะต้องเป็นอย่างหนึ่ง
อย่างใด คือ จะต้องเป็นชาติหนึ่งชาติใดใน ๔ ชาติ ได้แก่ เป็นอกุศลชาติ ๑ เป็น
กุศลชาติ ๑ เป็นวิบากชาติซึ่งเป็นผลของอกุศลและกุศลชาติ ๑ และเป็นกิริยาชาติ ๑

จิตทั้งหมดทุกประเภทต้องเกิดขึ้นเป็นชาติหนึ่งชาติใด โดยจะต้องรู้ว่า จิตนี้เป็น
ชาติอกุศล หรือว่าจิตนี้เป็นชาติกุศล หรือว่าจิตนี้เป็นชาติวิบากที่เป็นผลไม่ใช่ตัวเหตุ
คือ ไม่ใช่กุศลหรืออกุศล แต่เป็นผลของกุศลหรืออกุศล จึงเป็นจิตที่เป็นชาติวิบาก
และสำหรับจิตซึ่งไม่ใช่กุศลหรืออกุศล และไม่ใช่วิบาก จิตนั้นเป็นกิริยา

สำหรับวิถีจิตทางปัญจทวาร นอกจากปัญจทวาราวชชนจิตเป็นชาติกิริยาแล้ว
ไวญฐัพพนจิตก็เป็นชาติกิริยา

ไวญฐัพพนจิตเกิดที่ไหน

ที่หทยวัตถุ

เป็นปุเรชาตปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า

เป็น

เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เพราะอะไร

เพราะไม่ใช่ชนจิต ไม่ได้ทำชนกิจ แต่ทำไวญฐัพพนกิจ และไม่ได้เกิดซ้ำกันถึง
๔ - ๕ ขณะ หรือ ๔ - ๕ ดวง อย่างมากที่ไวญฐัพพนจิตจะเกิดก็ ๒ หรือ ๓ ขณะ
แต่ไม่ถึง ๔ หรือ ๕ ขณะ เนื่องจากอารมณ์ที่ปรากฏบางครั้งเกิดก่อนวิถีจิตมาก
เพราะฉะนั้น เป็นอารมณ์ที่ใกล้จะดับ จึงไม่เป็นปัจจัยให้ชนจิตเกิดได้ แต่เป็นปัจจัย
ให้ไวญฐัพพนจิตเกิดได้ ๑ ครั้ง หรือ ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้ง ซึ่งไม่เป็นกุศล ไม่เป็นอกุศล
เพราะฉะนั้น ไม่ได้กระทำชนกิจ เพียงแต่ทำไวญฐัพพนกิจและดับไป จึงไม่ใช่
อาเสวนปัจจัย

อย่าลืมว่า อาเสวนปัจฉัย ต้องได้แก่ กุศลจิตหรืออกุศลจิตสำหรับปุถุชน และ กิริยาจิตสำหรับพระอรหันต์ ซึ่งทำให้ปัจจุปัณ เป็น จิตที่เกิดต่อซึ่งเป็นจิตชาติเดียวกัน เสพอารมณ์ที่ตนเสพแล้วนั้นซ้ำอีก

สำหรับวิถีจิตทางปัญจทวารขณะต่อไป ได้แก่ ชวนจิต ซึ่งเป็นวิถีจิตขณะที่ ๖ - ๑๒ เพราะว่าตามปกติชวนจิตจะเกิดดับสลับต่อซ้ำกันถึง ๗ ขณะ หรือ ๗ ครั้ง สำหรับชวนจิตซึ่งสามารถเกิดดับสลับต่อเสพอารมณ์ซ้ำกันถึง ๗ ครั้ง ได้แก่ อกุศลจิต ๑๒ ดวง คือ โลกมูลจิต ๘ ดวง โทสมูลจิต ๒ ดวง โมหมูลจิต ๒ ดวง นอกจากนั้น ได้แก่ มหากุศลจิต ๘ ดวง มหากิริยาจิต ๘ ดวง

ในขณะที่เป็นกุศลชวนะ กุศลจิตจะเกิดดับสลับต่อเสพอารมณ์เดียวกันซ้ำกัน ๗ ขณะ ถ้าเป็นพระอรหันต์ก็เป็นมหากิริยาจิต เพราะว่าพระอรหันต์ไม่มีอกุศลจิตหรือ กุศลจิตแล้ว และมีหสิตุปาทจิตอีก ๑ ดวง ซึ่งเป็นจิตที่ทำให้เกิดการแย้มยิ้มพองเห็น ไรผืนของพระอรหันต์ รวมเป็นกามชวนะ ๒๙ ดวง ที่จะเกิดขึ้นทางปัญจทวารได้

ขอทบทวน

สำหรับจิตซึ่งเป็นชวนจิตทำชวนกิจทางปัญจทวาร มีทั้งหมด ๒๙ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ ดวง มหากุศลจิต ๘ ดวง สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ และมหากิริยาจิต ๘ ดวง หสิตุปาทจิต ๑ ดวง สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ รวมเป็นกามชวนจิต ๒๙ ดวง คือ จิตที่เป็นไปในการรู้อารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ในขณะที่มีการเห็น ยังไม่ถึงมโนทวาร เพียงแต่ทางปัญจทวารวิถี จิตซึ่งเป็นชวนจิต กระทำชวนกิจ มี ๒๙ ดวง

เวลานี้สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ จะมีชวนจิตเกิดได้กี่ดวง

ท่านยังไม่ใช่พระอรหันต์ เพราะฉะนั้น จิตของท่านขณะที่เห็นครั้งหนึ่ง ได้ยิน ครั้งหนึ่ง จะมีจิตที่ทำชวนจิตได้มีกี่ดวง

๒๐ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ ดวง หรืออกุศลจิต ๘ ดวง ที่ละอย่าง ทีละประเภท ไม่ใช่พร้อม ๆ กัน

ถ้าโลกมูลจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา เกิดพร้อมกับความเห็นผิด เกิดโดย
ไม่มีการชักชวน ไม่มีการชักจูง เป็นโลกมูลจิตดวงที่ ๑ ประเภทที่ ๑ เกิดขึ้น เป็น
ชวนจิตดวงที่ ๑ ดับไป เป็นอาเสวนปัจจัยทำให้โลกมูลจิตประเภทเดียวกัน คือ เกิด
พร้อมกับโสมนัสเวทนา เกิดร่วมกับความเห็นผิด และเป็นอสังขาริกคือเกิดโดยไม่
อาศัยการชักจูง ขณะที่ ๒ เกิดขึ้น โดยจิตดวงที่ ๑ เป็นอาเสวนปัจจัย เมื่อเสพอารมณ์
หรือว่ารู้อารมณ์นั้นโดยทำชวนกิจและดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยทำให้โลกมูลจิตประเภท
เดียวกันเกิดสืบต่อ กระทำชวนกิจอีก

สำหรับชวนจิต ไม่ว่าจะเป็นอกุศลจิต หรือกุศลจิต หรือมหากิริยาจิตของ
พระอรหันต์ หรือหสิตุปปาทจิตของพระอรหันต์ เกิดที่ไหน

อกุศลจิตเกิดที่ไหน	เกิดที่หทยวัตถุ
มหากุศลจิตเกิดที่ไหน	เกิดที่หทยวัตถุ
มหากิริยาจิตเกิดที่ไหน	เกิดที่หทยวัตถุ
หสิตุปปาทจิตเกิดที่ไหน	เกิดที่หทยวัตถุ

๑๑๓๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๕

เพราะฉะนั้น ส่วนใหญ่แล้วจิตเกิดที่หทัยวัตถุ จะเปลี่ยนที่เกิดก็แต่เฉพาะใน
 ขณะที่ทำกิจเห็น กระทำทำสังขาร เป็นจักขุวิญญาณเพียงขณะเดียวทางทวารตา หรือ
 ถ้าเป็นทางหู ก็เฉพาะโสตวิญญาณซึ่งเกิดขึ้นกระทำได้ยินเสียง ขณะที่ได้ยิน
 ขณะเดียวเท่านั้นที่ทำสังขาร ที่เกิดขึ้นที่โสตประสาท นอกจากนั้น ทันทีที่จักขุวิญญาณ
 เกิดที่จักขุประสาทดับไป โสตวิญญาณเกิดที่โสตประสาทดับไป จิตอื่นที่เกิดต่อ เปลี่ยนที่
 เกิดแล้ว คือ เกิดที่หทัยวัตถุ

หรือก่อนนั้น เวลาที่เป็นวิมุตตจิต จิตนั้นก็เกิดที่หทัยวัตถุ หรือเวลาที่วิถิจิต
 ขณะที่ ๑ เกิด เป็นปัญจทวารารวัชชนจิต ก็เกิดที่หทัยวัตถุ เฉพาะเวลาที่จักขุวิญญาณ
 เกิดเท่านั้นจึงเกิดที่จักขุวัตถุ โสตวิญญาณเกิดที่โสตวัตถุ ฆานวิญญาณเกิดที่ฆานวัตถุ
 ชิวหาวิญญาณเกิดที่ชิวหาวัตถุ กายวิญญาณเกิดที่กายวัตถุ ช่วงขณะนั้นเท่านั้น
 ที่ประสาทเป็นวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจิต ๑ ใน ๑๐ ดวง นอกจากนั้น จิตต่อ ๆ ไปเกิดที่
 หทัยวัตถุ โดยหทัยวัตถุเป็นปุเรชาตปัจจัยแก่กุศลจิต อกุศลจิต หรือกิริยาจิต
 หรือผลิปปาทจิตของพระอรหันต์

อกุศลจิตเป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า

เป็น

จิตทุกดวง นอกจากปฏิสนธิจิต เป็นปัจฉาชาตปัจจัย แม้ว่าจะเกิดภายหลังรูป
 ก็อุปถัมภ์รูป

อกุศลจิตเป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

เป็น

แต่ต้องจำกัดว่า ชวนจิตขณะที่ ๑ เป็นอาเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที่ ๒ เป็น
 ปัจจุปปัน

ชวนจิตขณะที ๒ เป็นอาเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที ๓ เป็นปัจจัยุปัน
ชวนจิตขณะที ๓ เป็นอาเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที ๔ เป็นปัจจัยุปัน
ชวนจิตขณะที ๔ เป็นอาเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที ๕ เป็นปัจจัยุปัน
ชวนจิตขณะที ๕ เป็นอาเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที ๖ เป็นปัจจัยุปัน
ชวนจิตขณะที ๖ เป็นอาเสวนปัจจัย ชวนจิตขณะที ๗ เป็นปัจจัยุปัน
ชวนจิตขณะที ๗ เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

อาเสวนปัจจัย ได้แก่ กุศลจิต หรืออกุศลจิต หรือกิริยาจิต อย่าลืม เว้น
วิปากจิตทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นรูปาวจรวิปาก อรูปาวจรวิปาก โลกุตตรวิปาก หรือ
กามาวจรวิปาก ไม่เป็นอาเสวนปัจจัย เพราะฉะนั้น ชวนจิตดวงที ๗ เป็น
อาเสวนปัจจัยหรือเปล่า ถ้าเป็น ต้องมีชวนจิตขณะที ๘

เมื่อชวนจิตดวงที ๗ ดับไป แต่อารมณ์ยังไม่ดับ เป็นปัจจัยทำให้เกิดตทาลัมพนจิต
ซึ่งเป็นวิปากจิตเกิดขึ้น วิปากจิตทั้งหมดมีกรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิด เพราะฉะนั้น
ตทาลัมพนจิตซึ่งเป็นวิปากเกิดขึ้น รู้อารมณ์ต่อจากชวนจิต แต่ชวนจิตดวงที ๗ ไม่ได้
เป็นอาเสวนปัจจัยให้กับตทาลัมพนจิต เพราะว่าตทาลัมพนจิตเป็นวิปากจิต

ตทาลัมพนจิตเกิดที่ไหน

เกิดที่หทยวัตถุ ตอบได้ไม่ยากเลย

ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทไหน ชื่ออะไรก็ตาม จะเคยได้ยินมาก่อน หรือไม่เคยได้
ยินมาก็ตาม ถ้าไม่ใช่จักขุวิญญาณ ๒ ดวง โสตวิญญาณ ๒ ดวง ฆานวิญญาณ ๒
ดวง ชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง กายวิญญาณ ๒ ดวง ต้องเกิดที่หทยวัตถุทั้งหมด
ในภูมิที่มีขันธ ๕

ตทาลัมพนจิตเป็นปัจฉาชาตปัจจัยหรือเปล่า

เป็น ง่ายมาก คือ จิตทุกดวงที่นอกจากปฏิสนธิจิตและอรูปวิปากจิต ๔ แล้ว
เป็นปัจฉาชาตปัจจัยแก่รูปซึ่งเกิดก่อนทั้งนั้น

ตทาลัมพนจิตเป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เพราะอะไร

เพราะเป็นวิบากจิต

หลังจากตทาลัมพนจิตดับไปแล้ว จิตอะไรเกิดต่อโดยอนันตรปัจจัย

ภวังคจิตเกิด ไม่มีใครยับยั้งได้ จะไม่ให้ภวังคจิตเกิดได้ไหม ถ้าตทาลัมพนจิตดับไปแล้ว ถ้าไม่มีภวังคจิตเกิดคั่น จิตที่เกิดต่อเป็นอะไร

เวลาที่วิถีจิตทางปัญจทวารดับหมด โดยตทาลัมพนจิตก็ดับ รูปซึ่งเกิดตั้งแต่อดีตภวังค์ คือ ทันทิที่รูปเกิดก็กระทบกับประสาทและกระทบกับอดีตภวังค์ มาดับพร้อมกับการดับของตทาลัมพนะ เพราะว่าตั้งแต่อดีตภวังค์จนถึงตทาลัมพนจิต จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น รูปนั้นก็ดับ เป็นอดีต เมื่อรูปนั้นดับไปแล้ว จิตต้องเป็นภวังค์ แต่ถ้าภวังคจิตไม่เกิด จะเป็นอะไร ก็ต้องเป็นจุติจิตเกิด

เพราะฉะนั้น เวลานี้ ยังไม่มีจุติจิตเกิด ก็ต้องเป็นภวังคจิตเกิดต่อ คั่นอยู่หลายขณะก่อนที่มโนทวารวิถีจิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ต่อจากทางตาซึ่งกำลังเห็น ทุกครั้งที่วิถีจิตทางทวารหนึ่งทวารใดเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางทวารนั้น ๆ ดับไปแล้ว ภวังคจิตต้องเกิดคั่น ไม่อย่างนั้นจะอย่างไร รูปดับไปแล้วทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถ้าภวังคจิตไม่เกิด จุติจิตต้องเกิด แต่เพราะว่าจุติจิตยังไม่เกิด จิตดวงต่อไปก็ทำภวังคกิจ ดำรงภพชาตินั้นอยู่ก่อนที่วิถีจิตต่อไปจะเกิด และเมื่อวิถีจิตทางปัญจทวารดับไปแล้ว ภวังคจิตเกิดคั่นแล้ว วิถีจิตอื่นจะเกิดต่อทันทีไม่ได้ นอกจากมโนทวารวิถีจิต จะให้โสททวารวิถีจิตขึ้นได้ยินเสียงต่อจากภวังคจิตซึ่งคั่นจักขุทวารวิถีจิตที่ดับไปแล้วไม่ได้

ถ้าเป็นทางตา เมื่อจักขุทวารวิถีจิตดับไปแล้ว ภวังคจิตเกิดคั่นหลายขณะ การรู้อารมณ์ทางตาซึ่งดับไปเป็นปัจจัยให้ภวังคจลนะไหว เมื่อภวังคจลนจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ภวังคบุพเพทเกิดขึ้น เป็นกระแสภวังค์ดวงสุดท้าย และดับไป เมื่อภวังคบุพเพทดับไปแล้ว มโนทวารวิชชจิต คือ จิตที่รำพึงถึงอารมณ์ทางใจเกิดขึ้น รำพึงถึงอารมณ์ที่ทางจักขุทวารวิถีที่ดับไปก่อนรู้

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าทางตาจะเห็นอะไร ท่านคิดถึงสิ่งที่เห็นทางตา นึกถึงรูปร่าง
 สันฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้าเห็นเทป ก็นึกถึงรูปร่างสันฐานของสิ่งที่ปรากฏ
 ทางตา ถ้าเห็นคน ก็นึกถึงรูปร่างสันฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ว่าสิ่งนั้นที่ปรากฏ
 ทางตาดับไปแล้ว มีภวังคจิตคั่นแล้ว มโนทวารวิถีต้องเกิดต่อ รู้อารมณ์เดียวกับที่
 ปรากฏทางตาหรือทางหูซ้ำอีก แต่เพราะว่าไม่ใช่รูปกระทบจักขุปสาท ไม่ใช่เสียง
 กระทบโสตปสาท เพราะฉะนั้น สำหรับทางใจที่เป็นมโนทวารวิถี วิถีจิตที่จะเกิด คือ

มโนทวาราวชชนจิตเป็นวิถีจิตแรก รำพึงถึงอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดซึ่งแล้วแต่ว่า
 มโนทวารวิถีทวารนั้นจะเกิดต่อจากวิถีไหนของปัญจทวาร เมื่อมโนทวาราวชชนจิต
 ดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ชวนจิตเกิดทันที แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลจิตหรือจะเป็นอกุศลจิต
 สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ และสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ก็เป็นกิริยาจิต ไม่ใช่
 กุศลจิตและอกุศลจิตอีกต่อไป

เป็นความจริงไหมที่ว่า มโนทวารวิถีหลังจากที่ภวังคจิตเกิดคั่นกับปัญจทวารวิถี
 หนึ่งวิถีใดแล้ว จะรู้อารมณ์ที่ทางปัญจทวารวิถีรู้ก่อน ซ้ำอีก

ทางหูได้ยินเสียงอะไร ทางโสตทวารวิถีจิตดับไปหมดแล้ว เสียงนั้นก็ดับแล้ว
 ภวังคจิตก็เกิดคั่น แต่มโนทวารวิถีจะเกิดต่อ โดยรำพึงถึงเสียงที่ทางโสตทวารวิถีเพิ่ง
 ได้ยินและดับไป นี่เป็นเหตุที่ได้ยินคำไหนก็นึกถึงความหมายของคำนั้น เพราะว่า
 มโนทวารวิถีจะต้องเกิดต่อจากทางปัญจทวารวิถี วิถีหนึ่งวิถีใดก็ตามทุกครั้งทีทาง
 ปัญจทวารวิถีดับไป

โสตทวารวิถีจิตได้ยินเสียงอะไร ดับไป หมดแล้วทางโสตทวารวิถี ภวังคจิตเกิด
 คั่นแล้ว มโนทวารวิถีก็เกิดต่อ โดยมีเสียงที่โสตทวารวิถีเพิ่งได้ยินนั่นเองเป็นอารมณ์
 ก่อนที่จะรู้ว่าเสียงที่ได้นั้นมีความหมายว่าอะไร

เพราะฉะนั้น สำหรับทางมโนทวารวิถี มีวิถีจิตเกิดน้อยกว่าทางปัญจทวารวิถี
 เพราะว่าทางปัญจทวารวิถีมีปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นรำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบ
 ทางทวารหนึ่งทวารใดใน ๕ ทวาร ปัญจทวาราวชชนจิตจะไม่เกิดทางมโนทวารวิถีเลย

สำหรับทางปัญญาทวารวิถีนอกจากจะมีปัญจทวารารวัชชนจิต ยังมี จักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณ แล้วแต่ว่าจะเป็นทางทวารไหน หลังจากนั้นก็มี สัมปฏิจฉนจิต สันตிரณจิต โภกฐัพพนจิต ชวนจิต และตทาลัมพนจิต

แต่สำหรับทางมโนทวารวิถีนอกจากจะมีปัญจทวารารวัชชนจิตไม่สามารถเกิดทางมโนทวารวิถิได้ เพราะฉะนั้น จิตที่รำพึงถึงอารมณ์ทางมโนทวารเป็นวิถิแรก จึงเป็น มโนทวารารวัชชนจิต เป็นวิถิจิตดวงแรกทำอวัชชนกิจ

มโนทวารารวัชชนจิตเป็นชาติอะไร

ชาติกิริยา

เกิดที่ไหน

หทยวัตถุ

เป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

ไม่เป็น

เพราะเหตุใด

เพราะว่าเวลาที่ทำอวัชชนกิจ มโนทวารารวัชชนจิตเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวทางมโนทวาร

ท่านผู้ฟังนั่ง ๆ อยู่ ถึงแม้จะไม่ได้เห็นอะไร ไม่ได้ยินอะไร ไม่ได้กลิ่นอะไร ไม่ได้ลิ้มรสอะไร ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสอะไร คิดนึกอยู่เสมอโดยที่ไม่รู้ตัว เวลาที่ถามว่า กำลังคิดอะไร ก็ยากที่จะตอบ บางทีก็ตอบไม่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าในขณะที่ตอบไม่ได้นั้น ไม่ได้คิด เพราะถ้ากล่าวถึงสภาพที่คิด คือ วิตกเจตสิก ซึ่งขณะที่จิตคิดจะมีการคิดแม้ว่าไม่ได้คิดเป็นคำ วิตกเจตสิกเกิดพร้อมกับสัมปฏิจฉนจิตและจิตอื่น ๆ ที่ต่อจากนั้น เว้นไม่เกิดกับทวิปัญญาวิญญาณเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ให้เห็นสภาพของวิตกเจตสิก ซึ่งมีลักษณะตริก หรือจรดในอารมณ์ มโนทวารารวัชชนจิตซึ่งเป็นวิถิจิตแรกทางมโนทวาร ไม่เกิดหลายครั้ง เกิดขึ้นขณะเดียวและดับไป เมื่อมโนทวารารวัชชนจิตดับแล้ว ชวนจิตเกิดต่อทันที คือ เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลสำหรับผู้ที่เป็นปุถุชน และเป็นกิริยาจิตสำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์

โดยไม่ต้องมีจักขุวิญญาณ โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน ไม่ต้องมีสัมปฏิจฉันนจิต ไม่ต้องมีสันตிரณจิต ไม่ต้องมีโงฐัพพนจิต ก็เป็นกุศลหรืออกุศล แล้วแต่ว่ามโนทวารารวชชนจิตจะมนสิการให้วิถีจิตใดเกิดต่อ คือ จะเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิตสำหรับผู้ที่เป็นปุถุชน รวดเร็วไหม ทั้งทางปัญจทวาร และมโนทวารที่กุศลจิตหรืออกุศลจิตจะเกิด

ทางปัญจทวารในขณะที่เห็นและรู้อย่างไม่ดับ พอถึงชนจิตต้องเป็นกุศลหรืออกุศลอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ให้เห็นสภาพของโมหะ ความไม่รู้ว่า แม้อกุศลจิตเกิดแล้ว ก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอกุศล ทุกขณะที่เห็นและหลงลืมสติ จะเป็นกุศลจิตได้ไหม ก็ไม่ได้

ขณะที่เห็น และสติไม่ได้ระลึกเป็นไปในทาน จะเป็นกุศลได้ไหม ก็ไม่ได้อีก ถ้าขณะนั้นกุศลจิตไม่เกิดระลึกเป็นไปในทาน ในศีล ในสมณะคือความสงบ หรือในสติปัฏฐาน ให้ทราบว่าอกุศลจิตเกิดแล้ว แต่แม้กระนั้นก็ไม่มีการทราบว่า ในขณะที่เห็นอกุศลจิตก็เกิดแล้ว เพราะฉะนั้น อกุศลจิตจะมากสักเท่าไร เพราะถึงแม้ว่าจะเกิดแล้วก็ยังไม่ว่าเกิดแล้ว เห็น รู้ แต่เวลาเป็นอกุศลไม่ว่า ทางปัญจทวารเมื่อจักขุวิญญาณดับ สัมปฏิจฉันนจิตดับ สันตிரณจิตดับ โงฐัพพนจิตดับ อกุศลเกิดแล้ว

สำหรับมโนทวารวิถี มโนทวารารวชชนจิตเกิดขึ้นทางปัญจทวารได้ไหม

ท่านที่เคยศึกษาเรื่องของจิตปรมัตถ์มาแล้ว โดยจิตประเภทต่าง ๆ ก็ทราบว่าจิตบางดวงทำกิจ ๒ กิจ บางที่จิตหลาย ๆ ดวง ทำกิจอย่างเดียวกัน เช่น อกุศลจิตทำชวนกิจได้อย่างเดียว หรือมหากุศลจิต ๘ ดวง ก็ทำชวนกิจได้กิจเดียว ทำกิจอื่นไม่ได้ เพราะฉะนั้น จิตที่ทำชวนกิจจึงมีกุศลจิตบ้าง อกุศลจิตบ้าง หรือกิริยาจิตของพระอรหันต์ก็ทำชวนกิจ แสดงว่าจิตหลาย ๆ ดวงทำกิจเดียว และจิตบางดวงก็สามารถทำได้หลาย ๆ กิจ

สำหรับมโนทวารารวชชนจิต จิตประเภทนี้ ชาตินี้ เจตสิกประกอบเท่านั้น กระทำกิจได้ ๒ กิจ คือ ถ้าเกิดทางปัญจทวารวิถีทำโงฐัพพนกิจ ถ้าเกิดทางมโนทวารวิถีทำอวชชนกิจ

สำหรับมโนทวาราวชชนจิตสามารถเกิดได้แม้ในภุมิที่ไม่มีรูป เพราะฉะนั้น ในระหว่าง ๒ ชื่อ คือ โภกฐัพพนะและมโนทวาราวชชนะ ควรจะใช้ชื่อไหนเป็นชื่อประจำ เพราะว่าโดยกิจซึ่งเป็นอวัชชนกิจ มโนทวาราวชชนจิตสามารถจะเกิดได้แม้ในอรูปพรหมภูมิ

ที่ได้ก็ตามซึ่งมีจิต ก่อนที่วิถิจิตจะเกิด ต้องมีมโนทวาราวชชนจิตเกิด แม้ว่าจะไม่มีรูปเลย ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยินใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น เมื่อกิจนี้เป็นกิจที่สามารถจะเกิดได้ในภุมิต่าง ๆ โดยทั่วไปทุกภุมิที่มีนามธรรม แม้ว่าจะทำกิจได้ ๒ กิจ ก็เรียกว่า มโนทวาราวชชนจิต แต่ให้ทราบว่า มโนทวาราวชชนจิตนี้เกิดทางปัญจทวาร ก็ได้ โดยทำโภกฐัพพนกิจ ไม่ใช่ทำอวัชชนกิจทางปัญจทวาร

เพราะฉะนั้น มโนทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นกระทำกิจรู้อารมณ์ทางปัญจทวารได้ โดยทำโภกฐัพพนกิจ ไม่ใช่ทำอวัชชนกิจ

ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางมโนทวารได้ไหม

ไม่ได้

นี่เป็นความต่างกันของจิตที่ทำอวัชชนกิจ ซึ่งมี ๒ ดวง โดยชื่อก็แสดงลักษณะของจิตแล้วว่า ปัญจทวาราวชชนจิต ตายตัวว่า สามารถจะรำพึงถึงอารมณ์ได้เฉพาะ ๕ อารมณ์ที่กระทบทวารทั้ง ๕ เท่านั้น จึงชื่อว่า ปัญจทวาราวชชนจิต ไม่สามารถจะเกิดทางมโนทวารได้

เพราะฉะนั้น สำหรับจิตที่ทำอวัชชนกิจเป็นกิจแรกของ ๖ ทวาร มี ๒ ดวง คือ ปัญจทวาราวชชนจิต ๑ ดวง ทำอวัชชนกิจทางปัญจทวาร และมโนทวาราวชชนจิต ๑ ดวง ทำอวัชชนกิจทางมโนทวาร

มโนทวาราวชชนจิตเกิดที่ไหน ที่หทยวัตถุ

เป็นปัจฉาชาตปัจจัยได้ไหม ได้

เป็นอาเสวนปัจจัยได้ไหม ไม่ได้

๑๑๓๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๖ พฤษภาคม - วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๒๕

การศึกษารวมเป็นเรื่องที่ละเอียด และจุดประสงค์ของการศึกษาเพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ถ้าไม่อาศัยการฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียด ก็ยากเหลือเกินที่จะพิจารณาเห็นว่าสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และถึงแม้จะได้ฟังบ้างแล้ว ถ้าขาดการฟังต่อ ๆ ไปอีกโดยละเอียดขึ้น ๆ ก็ย่อมไม่มีปัจจัยทำให้เห็นชัดประจักษ์แจ้งได้ว่า ไม่ว่าจะเห็นขณะใด หรือว่าได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส กระแทกสัมผัส หรือว่าคิดนึกสิ่งใด ก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่เกิดขึ้นปรากฏเพียงชั่วขณะเล็กน้อย และกดับไป

และที่ว่า สภาพธรรมเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยและดับไปนี้ คำนี้อาจจะได้ยินจนชินหู และได้ยินบ่อย ๆ จนกระทั่งพูดตามได้ว่า สภาพธรรมมีอายุเพียงชั่วขณะเล็กน้อย คือ เพียงชั่วขณะที่ปรากฏนิดเดียวและกดับไปเท่านั้นเอง ก็ยากที่จะประจักษ์แจ้งได้ เพราะว่าสภาพธรรมหนึ่งดับไปแล้ว ก็มีปัจจัยของสภาพธรรมอื่นเกิดสืบต่ออยู่เรื่อย ๆ ทำให้ไม่ประจักษ์ว่า สภาพธรรมทุกอย่างมีอายุเพียงเล็กน้อยจริง ๆ ชั่วขณะที่ปรากฏและกดับ

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งถามว่า ทำไมจึงเน้นมากในเรื่องอายุของรูปซึ่งสั้นมาก คือเพียงชั่วจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ

นี่เป็นสิ่งที่จะต้องประจักษ์แจ้ง มิฉะนั้นแล้วจะไม่ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

โดยวิธีจิต ขณะนี้ คือ การเห็น ไม่ใช่ภวังคจิต การได้ยิน ไม่ใช่ภวังคจิต ขณะที่คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ก็ไม่ใช่ภวังคจิต จิตใดที่ไม่ใช่ภวังคจิต จิตนั้นเป็นวิธีจิต

ขณะนี้ซึ่งไม่เคยทราบมาก่อน ที่เห็นและได้ยินด้วย คิดนึกด้วย รู้ว่าสิ่งที่เห็น เป็นอะไรด้วย และรู้เรื่องที่ได้ยินด้วย ดูเสมือนพร้อมกัน คือ ในขณะที่เห็นก็ได้ยิน และยังรู้ว่าเห็นอะไร ได้ยินเรื่องอะไรด้วย จิตเกิดดับมากมายเกิน ๑๗ ขณะ นับไม่ถ้วนทีเดียว เพราะฉะนั้น ขอให้คิดถึงรูป ๆ หนึ่งซึ่งมีอายุเพียง ๑๗ ขณะของจิตที่เกิดขึ้นและดับนั้นก็ดับว่า จะเป็นการเกิดขึ้นและดับไปของรูปรวดเร็วสักแค่ไหน

และเมื่อยังไม่ประจักษ์ จึงต้องอาศัยการฟังพระธรรมเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมต่อไปอีกเรื่อย ๆ โดยเฉพาะเรื่องของปัจจัย จะเห็นได้ว่า นามธรรมและรูปธรรมเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน โดยปัจจัยต่าง ๆ

ทั้ง ๆ ที่รูปมีอายุเพียงชั่วขณะที่สั้นที่สุด คือ เพียงชั่วขณะที่จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ แต่ว่าเป็นปัจจัยทำให้จิตเกิดขึ้นเป็นประเภทต่าง ๆ เป็นวิถิจิต เกิดความยินดี ยินร้ายในรูปที่เพียงปรากฏและดับไป แต่เพราะการสืบทอดก็ยึดถือสภาพของรูปนั้น เป็นสัตว์ เป็นวัตถุ เป็นบุคคล เป็นเรื่องราวต่าง ๆ ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต ซึ่งแท้ที่จริงถ้าตัดย่อยเหตุการณ์ที่ยาวออกให้สั้นที่สุด ก็เป็นเพียงชั่วขณะหนึ่งที่จิตเกิดขึ้นและดับไป เท่านั้นเอง

ไม่ทราบว่าจะเคยสังเกตไหม เวลาอ่านหนังสือพิมพ์หรืออ่านหนังสืออะไรก็ได้ ตัวหนังสือ แท้ที่จริงแล้ว คือ ความต่างของสีขาวและสีดำ เคยรู้สึกไหมว่า แท้ที่จริงแล้วไม่มีอะไรเลยนอกจากจิตที่กำลังคิดตามสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แล้วแต่สัญญา ความจำ จะจำสีขาวสีดำซึ่งต่างกัน และก็นึกคิดเป็นสมมติบัญญัติขึ้น เป็นเรื่องราวต่าง ๆ เป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามสิ่งที่เห็นทางตา ฉนั้นใด ทางหูก็โดยนัยเดียวกัน ไม่ว่าได้ยินเสียงอะไร สัญญาที่จำก็จะจำเป็นเรื่อง เพราะฉะนั้น จึงมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความยินดียินร้ายมากมายในชีวิตประจำวัน เพราะสติไม่ได้เกิดขึ้นระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า แท้ที่จริงแล้วสมมติสัจจะ หรือว่าเรื่องราวต่าง ๆ ย่อมมีไม่ได้ถ้าไม่มีการเห็นสีขาวสีดำที่ตัดกัน และสัญญาทรงจำเป็นเรื่องต่าง ๆ

การเห็นสิ่งใด จักขุทวารวิถิจิตทางตาดับไป เพราะว่ารูปมีอายุเพียงการเกิดดับ ของจิตชั่ว ๑๗ ขณะ หรือ ๑๗ ครั้ง หรือ ๑๗ ดวงเท่านั้น ทำให้ทางมโนทวารวิถิรับ สิ่งทางตาจักขุทวารวิถิเห็นแล้วดับต่อ และนึกถึง เช่น ในขณะที่นึกถึงรูปร่างสัญญาณ ของสิ่งที่ปรากฏเป็นบุคคลนั้น เป็นบุคคลนี้ เป็นเรื่องนั้นเรื่องนี้ตลอดวัน ไม่ว่าจะเห็น อะไรทางตา ภาวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารารมณ์จิตเกิดต่อ โดยปัจจัย จะมีใครไปยับยั้ง ว่า เห็นอย่างนี้แล้วให้คิดถึงอย่างอื่น เป็นไปได้โดยตลอดไหม อย่างขณะที่กำลังฟังนี้ ได้ยินคำอะไรทางหู เสียงอะไรกระทบ สัญญาความจำเกิดขึ้น ทำให้เข้าใจในเรื่องราว ในเสียงนั้น ๆ

เพราะฉะนั้น ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ วิถิจิตทางตาเกิดและดับไป ภาวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิถิจิตเกิดต่อ ดับไป ภาวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิถิจิตก็เกิดต่อบ้าง หรือว่า ทวารอื่นเกิดต่อบ้าง อาจจะเป็นโสตทวาร หรือว่าฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร สลับกับภาวังคจิตไปเรื่อย ๆ เท่านั้นเองแต่ละขณะ แต่ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ก็ยึดถือในสมมติสัจจะ ในเรื่องราว ในสมมติบัญญัติต่าง ๆ จนกระทั่งไม่รู้สภาพธรรม ตามความเป็นจริงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นของจริง เป็นสังขารธรรม เป็น สังขารธรรม เพราะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง สภาพธรรมซึ่งแม้ว่าเพียงเกิดขึ้นและ ดับไปอย่างรวดเร็วนั้น จึงจะเกิดขึ้นได้

ชั่วขณะนี้สภาพธรรมที่ปรากฏ ปรากฏเพราะเกิดขึ้น เพราะมีเหตุปัจจัย และสภาพธรรมนั้นก็ดับไปอย่างรวดเร็ว ถ้าสติระลึกรู้จะรู้ว่า สภาพธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้น และดับไปเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

สำหรับปัจจัยที่ได้ศึกษาไปแล้วมี ๑๒ ปัจจัย ขอบททวน เพราะว่าจุดประสงค์ ของการฟังธรรมเพื่อให้เข้าใจจริง ๆ เท่าที่สามารถจะเข้าใจได้ ไม่ใช่เพื่อการที่จะจำ เอาไว้ว่า มีความรู้ ได้อ่านมาก หรือได้ฟังมาก แต่ทุกอย่างที่ฟังต้องเข้าใจด้วย และ สามารถรู้หนทางที่จะพิสูจน์ได้ว่า การที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมว่าตรงกับที่ได้ ศึกษามานั้น ต้องประพจน์ปฏิบัติอย่างไร

ถ. ทางมโนทวาร ตามที่ได้ศึกษามา อารมณได้แก่ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ ปสาทรูป ๕ สุขุมรูป ๑๖ และนิพพาน บัญญัติ เป็นอารมณ์ทางใจ เรียกว่า มโนทวาร สงสัยว่า จิตบางดวงหรือบางประเภทพ้นจากทวาร ได้แก่ มหัคคตวิปากจิต ๙ และมหาวิปากจิต ๘ ที่ทำกิจปฏิสนธิ ภวังค์ จุตี จิตเหล่านี้พ้นจากทวาร ถ้าไม่อาศัยมโนทวาร เกิดมาได้อย่างไร

สุ. ต้องพิจารณาตามลำดับขั้น คือ ในภูมิที่มีขั้น ๕ จิตทุกดวง ตั้งแต่ ปฏิสนธิจิตจนถึงจตุตถจิต ต้องอาศัยรูปเป็นที่เกิด รูปใดซึ่งเป็นที่เกิดของจิต รูปนั้นเป็น วัตถุ คือ ที่ตั้ง หรือว่าที่เกิดของจิต

เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวถึงวัตถุ ๖ อย่าง ลืม พยัญชนะต้องต่างกันด้วย ไม่ได้ กล่าวถึงทวาร ๖ แต่กล่าวถึงวัตถุ ๖ ซึ่งหมายความว่าเฉพาะรูปที่เป็นที่เกิดของจิต มีอยู่ ๖ รูป

จักขุปสาทเป็นที่เกิดของจิต ๒ ดวง ซึ่งทำกิจเห็น คือ จักขุวิญญาณกุศลวิปาก ๑ ดวง และอกุศลวิปาก ๑ ดวง

ถ้าไม่เคยทราบวจิตที่กำลังเห็นในขณะนี้เกิดที่ไหน ให้ทราบว่า เฉพาะ จักขุวิญญาณซึ่งรู้แจ้งทางตา คือ สามารถเห็นสีสนัวัณณะทุกอย่าง ไม่ว่าจะละเอียด หรือว่าต่างกันเป็นเพชรแท้เพชรเทียมอย่างไรก็ตามแต่ ส่วนสัด สีสนัที่ปรากฏจะวิจิตร ต่างกันอย่างไร จักขุวิญญาณทำทาสสนกิจ คือ ทำกิจเห็น และเกิดที่จักขุปสาท เพราะฉะนั้น จักขุปสาท เฉพาะรูปที่เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณเท่านั้นที่เป็นจักขุวัตถุ

ในขณะที่กำลังได้ยินเสียง จักขุปสาทก็เกิดดับเพราะกรรมเป็นปัจจัย ไม่มีใคร ยับยั้งได้ว่า ระหว่างที่ได้ยินเสียงไม่ให้จักขุปสาทเกิด เพราะว่ารูปใดซึ่งเกิดเพราะกรรม กรรมเป็นสมุฏฐานทำให้รูปนั้นเกิดทุกขณะย่อยของจิต คือ ทุกอุปาทะ จิต และ ภังคขณะของจิตแต่ละดวง แต่ว่าจักขุปสาทซึ่งไม่เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ ในขณะที่ กำลังได้ยินเสียง จักขุปสาทรูปเกิดดับ แต่จักขุปสาทรูปนั้นไม่เป็นที่เกิดของ จักขุวิญญาณ เพราะว่าโสตวิญาณกำลังเกิดขึ้นได้ยินเสียง เพราะฉะนั้น

จักขุปสาทรูปนั้น ไม่เป็นอายตนะ ไม่เป็นทวาร ไม่เป็นวัตถุ เป็นแต่เพียงจักขุปสาทรูปเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ต้องไม่ปนกันระหว่างรูปซึ่งเป็นทวารให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ และรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต สำหรับรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตทั้งหมด ตั้งแต่เกิดจนตายทุกชาติ ๆ ในปัญจโวการภูมิ คือ ภูมิที่มีชั้น ๕ มีรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ๖ รูป คือ

จักขุปสาทรูปเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง

โสตปสาทรูปเป็นที่เกิดของโสตวิญญาณ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง

ฆานปสาทรูป เฉพาะรูปซึ่งเป็นที่เกิดของฆานวิญญาณ ขณะนอนหลับสนิทมีฆานปสาทรูปเกิดดับ แต่ปสาทรูปเหล่านั้นไม่ใช่ฆานวัตถุ เฉพาะขณะใดก็ตามที่ฆานวิญญาณเกิดขึ้นได้กลิ่น เฉพาะรูปซึ่งเป็นที่เกิดของฆานวิญญาณเท่านั้นที่เป็นฆานวัตถุ ซึ่งฆานปสาทรูป ก็เป็นฆานวัตถุของฆานวิญญาณ ๒ ดวง คือ เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง อกุศลวิบาก ๑ ดวง

ทางลิ้น ชิวหาปสาทรูป ทางกาย กายปสาทรูป ก็โดยนัยเดียวกัน

นอกจากนั้นจิตอื่นทั้งหมดในภูมิที่มีชั้น ๕ เว้นจิต ๑๐ ดวง ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า ทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ จิตอื่นนอกจากนี้ทั้งหมดในภูมิที่มีชั้น ๕ ต้องเกิดที่หทยวัตถุ เป็นรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตทุกดวง เว้นทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวง

ถ. หทยวัตถุ บางครั้งเรียกว่า มโนทวาร

ส. ไม่ใช่ มโนทวารเป็นนามธรรม ได้แก่ ภวังคุปัจเฉทะ ไม่ใช่หทยวัตถุ นี่เป็นสิ่งที่จะต้องเข้าใจให้ชัดเจนว่า ทวาร ทางรู้อารมณ์มี ๖ วัตถุซึ่งเป็นรูป เป็นที่เกิดของจิตก็มี ๖ แต่ความต่างกันอยู่ที่ทวารที่ ๖ และวัตถุที่ ๖

เพราะว่าจักขุปสาทรูปเป็นจักขุทวาร สำหรับจิตทุกดวงที่รู้อารมณ์ทางจักขุ คือ จักขุปสาทรูปเป็นจักขุทวารของปัญจทวาราวชชนจิต เป็นจักขุทวารของจักขุวิญญาณ เป็นจักขุทวารของสัมปฏิจฉันนจิต เป็นจักขุทวารของสันตிரณจิต

เป็นจักขุทวารของไวญฐัพพนจิต เป็นจักขุทวารของชวนจิต เป็นจักขุทวารของตทาลัมพนจิต แต่เป็นจักขุวัตตเฉพาะของจักขุวิญญาณ ๒ ดวงเท่านั้น

หมายความว่า วิธีจิตทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปัญจทวารารักษณจิต อาศัยจักขุปสาทรูปเป็นทางที่จะรู้อารมณ์ทางตา แต่ปัญจทวารารักษณจิตไม่ได้เกิดที่จักขุปสาท เกิดที่หทัยวัตต เพราะฉะนั้น จักขุปสาทเป็นจักขุทวารของปัญจทวารารักษณจิต แต่หทัยวัตตเป็นที่เกิดของปัญจทวารารักษณจิต

นี่เป็นวิธีแรกทางจักขุทวาร เมื่อปัญจทวารารักษณจิตดับไปแล้ว จักขุวิญญาณเกิดต่อ อาศัยจักขุปสาทเป็นจักขุทวารเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา และอาศัยจักขุปสาทนั้นเป็นจักขุวัตต คือ เกิดที่จักขุปสาทนั้นด้วย

เมื่อจักขุวิญญาณดับไป สัมปฏิจฉันนจิตเกิดต่อ อาศัยจักขุปสาทนั้นเป็นจักขุทวาร แต่ไม่ได้เกิดที่จักขุปสาทนั้น เพราะว่าจิตอื่นทั้งหมดเกิดที่หทัยวัตต เพราะฉะนั้น สัมปฏิจฉันนจิตก็เกิดที่หทัยวัตตด้วย

ด้วยเหตุนี้ จักขุปสาทรูป จึงเป็นจักขุทวารของวิธีจิตทั้งหมดซึ่งรู้าททางตา คือ เริ่มตั้งแต่ปัญจทวารารักษณจิต จักขุวิญญาณ สัมปฏิจฉันนจิต สันตிரณจิต ไวญฐัพพนจิต ชวนจิต และตทาลัมพนจิต แต่เป็นจักขุวัตตเฉพาะจักขุวิญญาณ ๒ ดวงเท่านั้น นี่คือความหมายของทวาร

สำหรับวัตตมี ๖

จักขุปสาทเป็นจักขุวัตตได้ เพราะเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ โสตปสาทเป็นโสตวัตตได้ เพราะเป็นที่เกิดของโสตวิญญาณ ฆานปสาทเป็นฆานวัตตได้ เพราะเป็นที่เกิดของฆานวิญญาณ ชิวหาปสาทเป็นชิวหาวัตตได้ เพราะเป็นที่เกิดของชิวหาวิญญาณ กายปสาทเป็นกายวัตตได้ เพราะเป็นที่เกิดของกายวิญญาณ

แต่หทัยวัตตเป็นที่เกิดของจิตอื่นทั้งหมดนอกจากจิต ๑๐ ดวงนั้น ต่างกันแล้วระหว่างทวาร ๖ กับวัตต ๖ เพราะว่าสำหรับทวารที่ ๖ คือ จิต ได้แก่ ภวังคุปัจเจทหะชื่อว่า มโนทวาร ไม่ใช่รูป แต่สำหรับวัตต ต้องเป็นที่เกิดของจิตโดยนัยของวัตต ๖ ซึ่งวัตตที่ ๖ ไม่ใช่ภวังคุปัจเจทหะ แต่เป็นหทัยวัตต เป็นรูปธรรม

๑๑๓๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๒๕

เพราะฉะนั้น สำหรับทวาร ๖ เป็นรูป ๕ ทวาร เป็นนาม ๑ ทวาร และสำหรับ
วัตถุ ๖ เป็นรูปทั้ง ๖ รูป

ถ้าท่านผู้ฟังได้ยินเรื่องของทวาร ๖ ต้องทราบจริง ๆ ว่า ทวาร ๖ ได้แก่
ปรมาตถธรรมอะไร

จักขุปสาท ได้แก่ รูปปรมาตถ์ โสตปสาท ได้แก่ รูปปรมาตถ์ ชานปสาท
ชีวหาปสาท กายปสาท ซึ่งเป็นทวาร เป็นรูปปรมาตถ์ แต่มโนทวารไม่ใช่รูป เพราะ
ภวังคจิตเกิดสืบต่อดำรงภพชาติอยู่เรื่อย ๆ ขณะที่ไม่มีภวังคจิตเกิดขึ้น แต่เวลาที่
ภวังคจิตเกิดขึ้น โดยไม่อาศัยเห็นก็ได้ ไม่ต้องมีการได้ยินเรื่องหนึ่งเรื่องใด จิตก็เกิด
ภวังคจิตขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่เป็นเพราะภวังคจิตละไหว ภวังคบุปฺจเฉทะเกิด
ต่อ และก็สิ้นสุดกระแสภวังค์

หลังจากภวังคบุปฺจเฉทะดับไปแล้ว จิตจะเป็นภวังค์ต่อไปไม่ได้ เมื่อ
ภวังคบุปฺจเฉทะดับไปแล้ว ต่อไปต้องเป็นวิถีจิตทางหนึ่งทางใด อาจจะเป็นวิถีทางตา
หรือวิถีทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจก็ได้ แต่ถ้ากล่าวถึง
ทางใจ เมื่อภวังคบุปฺจเฉทะดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปต้องเป็นวิถีจิต คือ มโนทวาร-
วัชชนจิต ซึ่งไม่ใช่มโนทวาร บางท่านอาจจะเรียกย่อ ๆ แทนที่จะเรียกกยาว ๆ ว่า
มโนทวารวัชชนจิต เรียกมโนทวารได้ไหม ไม่ได้ เพราะว่าความหมายผิดกัน

มโนทวาร คือ ภวังคบุปฺจเฉทะ เพราะว่ามโนทวาร เป็นทางที่จะให้จิตเกิด
เพราะฉะนั้น มโนทวารเป็นภวังคบุปฺจเฉทะ เป็นจิต เมื่อภวังคบุปฺจเฉทะดับไปแล้ว จิตที่
ทำอวัชชนกิจทางมโนทวารชื่อ มโนทวารวัชชนจิต เป็นวิถีจิต เป็นกิริยาจิต ไม่ใช่
เป็นวิบากจิตอย่างภวังค์

ถ. ภวังคจิตเกิดที่หทัยวัตถุ ซึ่งหทัยวัตถุโดยทั่ว ๆ ไปเรียกกันว่า มโนทวาร

- ส. ผิด ไม่ถูกต้อง
- ถ. หทยวัตถุเรียกว่า มโนทวารไม่ได้
- ส. ไม่ได้ เพราะมโนทวาร ได้แก่ ภาวังกุปัจจัยเหตุ
- ถ. ตามปริจเฉท ๓ บอกว่า มโนทวาร องค์ธรรม ได้แก่ จิต ๑๙ ดวง
- ส. ซึ่งทำภาวังกิจ เป็นภาวังกุปัจจัยเหตุก่อนที่มโนทวารารวชนจิตจะเกิด ไม่ใช่หทยวัตถุ
- ถ. ตรงนี้ไม่เคยฟัง ไปอ่านพบเข้าถึง เข้าใจว่า หทยวัตถุเป็นมโนทวาร
- ส. ไม่ได้ ต้องแยกทวาร ๖ กับวัตถุ ๖ ว่า ทวาร ๖ เป็นรูป ๕ ทวาร เป็นนาม ๑ ทวาร สำหรับมโนทวารซึ่งเป็นทวารที่ ๖ ได้แก่ ภาวังกุปัจจัยเหตุ
- ส่วนวัตถุ ๖ เป็นรูปทั้ง ๖ ไม่มีนามเลย เพราะวาทวัตถุ ได้แก่ รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตในภูมิที่มีขั้น ๕
- ถ. ภาวังกิจนี้พ้นจากทวาร ไม่มีทวาร เกิดได้อย่างไร
- ส. จิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ถ้าแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ก็เป็นจิตที่พ้นวิถีกัปปิยจิต จิตที่พ้นวิถี คือ วิถีมุตตจิต ไม่ใช่วิถิจิตจึงไม่ต้องอาศัยทวาร ถ้าไม่เห็น จะต้องอาศัยตาไหม
- ถ. ไม่เห็น ก็ไม่ต้อง
- ส. เวลาไม่เห็น ไม่ต้องอาศัยตา เวลาไม่เห็น ยังมีจิตหรือเปล่า
- ถ. มี
- ส. จิตซึ่งไม่เห็น ไม่ได้อาศัยตา แต่เกิดขึ้นทำกิจของจิตซึ่งไม่ใช่วิถิจิต เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตเกิด ไม่ต้องอาศัยทวารเลย เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย ทำกิจปฏิสนธิ ปฏิสนธิกิจไม่เห็นอะไร ขณะเกิด ปฏิสนธิจิตไม่เห็นอะไร ไม่ได้ยินอะไร ไม่ได้คิดอะไรเลย ทำกิจปฏิสนธิ คือ เกิดสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น เมื่อไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ไม่คิดนึก จึงไม่ใช่วิถิจิต เมื่อไม่ใช่วิถิจิต ก็ไม่ต้องอาศัยทวาร ไม่ต้องอาศัยทวารหนึ่ง ทวารใดเลย

เพราะฉะนั้น ก็มีจิต ๒ ประเภท คือ จิตซึ่งเป็นวิถิจิตและจิตซึ่งพ้นวิถิจิต คือ ไม่ใช่วิถิจิต จึงไม่ต้องอาศัยทวาร

ถ. เรื่องจิตที่เป็นวิถิจิตและจิตที่พ้นวิถิจิต เคยได้ยินได้ฟังมาบ่อย แต่จิตที่พ้นทวาร รู้สึกว่าไม่ค่อยมีใครจะสังเกตพูดถึง

ส. ถ้าพ้นวิถิจิต ก็ต้องพ้นทวาร เพราะจิตที่เป็นวิถิจิตเท่านั้นที่อาศัยทวาร

ถ. การพ้นวิถิจิตและพ้นทวารนี้ เหมือนกันหรือ

ส. เหมือนกัน เพราะฉะนั้น จิตทั้งหมดที่เป็นวิถิมุตตจิต คือ พ้นวิถิจิต ได้แก่ ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต จุตติจิต นอกจากนั้นต้องเป็นวิถิจิต โดยอาศัยทวารหนึ่งทวารใด ที่ว่าเป็นวิถิจิต เพราะว่ารู้อารมณ์ของโลกนี้ เพราะฉะนั้น จึงต้องอาศัยทวารหนึ่งทวารใดเกิดขึ้น

ถ. มโนทวารกับมโนทวาราวชชนจิตต่างกันอย่างไร

ส. คำว่า ทวาร หมายความว่า ทางที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ จิตเป็นสภาพที่รู้ อารมณ์ จะไม่มีจิตสักดวงเดียวที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้อารมณ์ เพียงแต่ว่าอารมณ์นั้นจะปรากฏหรือไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น เวลาที่จิตเกิดดับและรู้อารมณ์แต่อารมณ์ไม่ปรากฏ คือ ในขณะที่เป็นภวังคจิต เป็นวิถิมุตตจิต พ้นวิถิจิต ไม่ใช่วิถิจิต จึงไม่ต้องอาศัยทวารหนึ่งทวารใด

สำหรับทวาร ๕ ซึ่งเป็นรูป ก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะว่าการเห็นจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยจักขุปสาทรูปแน่ ถ้าบุคคลใดจักขุปสาทรูปไม่เกิด ขณะนั้นจะไม่มี การเห็นเลย

เพราะฉะนั้น สำหรับมโนทวาร คือ ทางรู้อารมณ์ ซึ่งไม่อาศัยจักขุปสาทรูป ไม่อาศัยโสตปสาทรูป ไม่อาศัยฆานปสาทรูป ไม่อาศัยชีวหาปสาทรูป และไม่อาศัย กายปสาทรูป มี ใช่ไหม คือ ในขณะที่คิดนึกสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ขณะนั้นเป็นวิถิจิตที่คิด แต่ก่อนที่วิถิจิตจะเกิด จิตต้องเป็นภวังค์ ภวังคจิตต้องเกิดคั่นอยู่เรื่อย ๆ

ถ้าท่านผู้ฟังจะสังเกตเสียง ไม่มีเสียงและก็มีเสียง ระหว่างที่ไม่มีเป็นภวังคจิต แต่ระหว่างที่เสียงปรากฏ ต้องเป็นโสตทวารวิถิจิต ต้องอาศัยโสตปสาทรูปเป็นทางที่จะรู้เสียงที่กำลังปรากฏ ฉะนั้น แม้แต่ทางใจที่จะคิดนึกขึ้น ในขณะนั้นก็ไม่ใชภวังคจิต

เพราะว่าขณะใดที่เป็นภวังค์ขณะนั้นอารมณ์ไม่ปรากฏ แต่ขณะที่คิดนึก มีเรื่องราวมากมาย และบางคนก็ยังแยกไม่ออกโดยถามว่า เรื่องราวเป็นสมมติเป็นบัญญัติ หรือเป็นปรมาตม์ เพราะเมื่อคิดก็น่าจะมีจริง แต่ว่าตามความเป็นจริง เป็นแต่เพียงสิ่งที่สัญญาทรงจำและจิตขณะนั้นนึกถึง จึงเป็นเรื่องต่าง ๆ ขึ้น

ขอให้ทราบว่ มโนทวารวิถิจิต ไม่ใช่ภวังค์จิตก่อน เพราะฉะนั้น มโนทวารวิถิจิตต้องอาศัยทวารหนึ่งเกิดขึ้นรู้อารมณ์ ซึ่งมโนทวารวิถิจิตไม่ได้อาศัยจักขุ ไม่ได้อาศัยโสตะ ไม่ได้อาศัยฆานะ ไม่ได้อาศัยชีวนหา ไม่ได้อาศัยกายะเป็นทวาร แต่ก่อนที่วิถิจิตซึ่งเป็นมโนทวารวิถิจิตจะเกิด ภวังค์จิตต้องเกิดก่อน เพราะฉะนั้น ภวังค์จิตดวงสุดท้าย คือ ภวังค์คูปัจเฉทะนั่นเอง เป็นมโนทวารของมโนทวารวิถิจิตทุกดวง

มโนทวาร ไม่ใช่มโนทวาราวชชนจิต เพราะว่ามโนทวาร ได้แก่ ภวังค์คูปัจเฉทะ ซึ่งเป็นวิปากจิต ทำกิจภวังค์ แต่เป็นภวังค์ดวงสุดท้ายของกระแสภวังค์ ซึ่งเมื่อดับไปแล้ววิถิจิตต้องเกิด

ถ้าเป็นปัญจทวาร คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ปัญจทวาราวชชนจิตต้องเกิด แต่ถ้าเป็นทางมโนทวาร ไม่ใช่ปัญจทวาราวชชนจิต ปัญจทวาราวชชนจิตไม่เกิดทางมโนทวาร ถ้าเป็นทางมโนทวาร เมื่อภวังค์คูปัจเฉทะดับไปแล้ว มโนทวาราวชชนจิตต้องเกิด เพราะฉะนั้น มโนทวาราวชชนจิตไม่ใช่มโนทวาร เพราะว่ามโนทวาราวชชนจิตเป็นวิถิจิต เป็นชาติกิริยา แต่ว่ามโนทวารเป็นจิตที่พ้นวิถิ และเป็นชาติวิปาก

เพราะฉะนั้น ต้องไม่พูดสั้น ๆ ถึงมโนทวาราวชชนจิต โดยพูดว่ามโนทวารเฉย ๆ เพราะจะทำให้เข้าใจผิด

ถ. เรื่องของภวังค์จิตนี้ ทำไมทางปัญจทวารจึงมีอดีตภวังค์ ทางมโนทวารไม่ต้องมีอดีตภวังค์

ส. ที่ใช้คำว่า อดีตภวังค์ เพื่อแสดงให้รู้ว่ ภูปนนั้นเกิดขณะเดียวกับอดีตภวังค์ เพื่อที่จะนับอายุของรูปว่ ภูปนนั้นจะดับเมื่อไร เพราะว่ารูปในขณะนั้นเกิดดับ

ตามสมมุติฐาน ซึ่งไม่มีใครจะยับยั้งได้เลย แต่เวลาที่จะแสดงให้เห็นว่า รูปนี้อายุ ๑๗ ขณะ ตั้งต้นที่ไหน เกิดที่ไหน และดับที่ไหน

เช่น จะเป็นรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายก็ตาม ที่จะรู้ว่ามี ๑๗ ขณะ ก็ต้องนับตั้งแต่อดีตภวังค์เป็นภวังค์ดวงที่ ๑ เท่ากับรูปเกิดในขณะนั้น ๑ ขณะ ภวังคจลนะเกิดต่อเป็นขณะที่ ๒ ของรูป แสดงว่ารูปยังไม่ดับ ภวังคปัจเฉทะเกิดต่อเป็นขณะที่ ๓ รูปนั้นยังไม่ดับ ปัญจวาราวชชนจิตเกิดต่อเป็นขณะที่ ๔ รูปนั้นยังไม่ดับ จักขุวิญญาณเกิดขึ้น รูปนั้นยังไม่ดับ สัมปฏิจฉนจิตเกิดขึ้น รูปนั้นยังไม่ดับ สันตிரณจิตเกิดขึ้น รูปยังไม่ดับ โวภูตัพพนจิตเกิดขึ้น รูปยังไม่ดับ ชวนจิต ๗ ขณะ เกิดขึ้นดับไปแล้ว รูปยังไม่ดับ เหลืออีก ๒ ขณะ คือ ตทาลัมพนจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น ต่อไปอีก ๒ ขณะ รูปนั้นจึงดับ พร้อมกับภังคขณะของตทาลัมพนจิต

เพราะฉะนั้น จึงแสดงให้เห็นว่า รูปมีอายุ ๑๗ ขณะ โดยใช้คำที่แสดงให้เห็นว่า รูปนั้นเกิดพร้อมกับภวังค์ดวงไหนเท่านั้นเอง

ถ้ารูปเกิดพร้อมจักขุวิญญาณ ก็นับไปว่าจะไปดับเมื่อไร คือ ๑๗ ขณะนั้น จะดับเมื่อไร ถึงตทาลัมพนจิตรูปก็ยังไม่ดับ เพราะว่ายังไม่ถึง ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น ก็ดับในขณะที่เป็นภวังค์ จะดับเมื่อไรได้ทั้งนั้น ขอให้ทราบทั่วว่า รูปทุกรูปที่เป็น นิพผันนรูป รูปซึ่งมีลักษณะสภาวะของตนเอง จะมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ ซึ่งเร็วเหลือเกิน เพราะว่าขณะนี้ที่เห็นและรู้ว่าเห็นอะไร และได้ยินด้วย รู้ความหมายของเสียงนั้นด้วย ก็เกินกว่า ๑๗ ขณะมากมาย และรูปก็ดับไปอย่างรวดเร็ว เพราะว่ารูปทุกรูปมีอายุเพียง ๑๗ ขณะของการเกิดดับของจิตเท่านั้น

อายุของจิต ๑๗ ขณะ เป็นการนับอายุของรูป ๆ หนึ่ง

สำหรับเรื่องทวาร วัตถุ อารมณ์ ต้องเกี่ยวข้องกัน ถ้าเป็นวิถีมุตตจิต คือ ไม่ใช่วิถิจิต ย่อมพ้นทวาร คือ ไม่อาศัยทวาร และอารมณ์ของจิตที่พ้นวิถีมุตตจิต ขณะใดที่อารมณ์ไม่ปรากฏ ขณะนั้นไม่ใช่ว่าไม่มีจิต มีภวังคจิตเกิดดับ แต่เพราะไม่ได้ อาศัยตา ไม่ได้อาศัยหู ไม่ได้อาศัยจมูก ไม่ได้อาศัยลิ้น ไม่ได้อาศัยกาย และไม่ได้

อาศัยมโนทวาร เพราะฉะนั้น อารมณนั้นจึงไม่ปรากฏ แต่ไม่ได้หมายความว่า จิตไม่ได้เกิดดับ

จิตที่เกิดในภุมมีที่มีขั้น ๕ ไม่ได้อาศัยทวาร ไม่ใช่วิถีจิต ต้องอาศัยวัตถุใหม่

ต้องอาศัยวัตถุ เพราะว่าในภุมมีที่มีขั้น ๕ นามธรรมต้องอาศัยเกิดที่รูปธรรม

หทยวัตถุ มองเห็นใหม่ มีใครเห็นหทยวัตถุได้ใหม่ ดับแล้ว รวดเร็วเหลือเกิน มีใครเห็นจักขุปสาทใหม่ ก็ไม่มีเหมือนกัน เพราะว่ารูป ๆ เดียวซึ่งปรากฏทางตาได้ ไม่ใช่จักขุปสาทรูป ไม่ใช่หทยวัตถุ แต่เป็นวิณโณ หรือรูปารมณ คือ สภาพที่สามารถ จะกระทบกับจักขุปสาทจึงปรากฏได้

เพราะฉะนั้น ไม่ควรจะยึดถือสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เพราะว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเพียงปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น และ รูปนี้จะไม่กระทบกับปสาทอื่นเลย

ถ. เรื่องที่อาจารย์กล่าวว่า ขวนจิตมี ๗ ขณะ

ส. สำหรับกามขณะ

ถ. ฌานลาภีบุคคล บางครั้งท่านเข้าสมาบัติ ฌานจิตเกิดนับไม่ถ้วน ไม่มี ระหว่างคัน

ส. ขณะนั้นเป็นอัปนาขณะ ไม่ใช่กามขณะ

ถ. ก็เป็นขณะเหมือนกัน

ส. ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ต้องแยกไปอีก และสำหรับกามขณะเอง ในขณะทีไถ่จะจุติ คือ ไถ่จะสิ้นชีวิต ก็ไม่ถึง ๗ ขณะ

เพราะฉะนั้น ธรรมที่ได้ฟังในเบื้องต้น ก็เป็นธรรมขั้นต้นที่กล่าวถึงโดยทั่ว ๆ ไป แต่ถ้าศึกษาโดยละเอียด ต้องละเอียดขึ้นไปอีกเรื่อย ๆ

ถ. อัปนาขณะ เป็นอาเสวนปัจจัยด้วยหรือเปล่า

ส. กุศลจิตทุกดวงเป็นอาเสวนปัจจัย เว้นดวงสุดท้าย อกุศลจิตทุกดวงเป็น อาเสวนปัจจัยเว้นดวงสุดท้าย

ถ้ากุศลจิตเกิด ๗ ขณะ กุศลจิตดวงที่ ๑ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๒

กุศลจิตดวงที่ ๒ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๓

กุศลจิตดวงที่ ๓ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๔

กุศลจิตดวงที่ ๔ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๕

กุศลจิตดวงที่ ๕ เป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๖

กุศลจิตดวงที่ ๖ ก็ยังเป็นอาเสวนปัจจัยให้กุศลจิตดวงที่ ๗

แต่กุศลจิตดวงที่ ๗ ไม่เป็นอาเสวนปัจจัยสำหรับกามฉนวิถิ ซึ่งมีเพียง ๗ ขณะเท่านั้น

กุศลจิตเป็นอาเสวนปัจจัยให้แก่กุศลจิตได้ไหม

ผู้ฟัง ไม่ได้

ส. โดยอาเสวนปัจจัยไม่ได้ แต่จะเป็นปัจจัยให้แก่กุศลจิตได้โดยปัจจัยอะไร

ผู้ฟัง โดยปกตูปนิสสยปัจจัยก็ได้

ส. อุปนิสสยปัจจัยได้ โดยเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย นี่เป็นเรื่องละเอียดที่จะเห็นสภาพของจิตของแต่ละท่านของแต่ละบุคคล

เวลาที่พิจารณาเป็นสภาพธรรม ลืมชื่อของบุคคลนั้นได้เลย เขาชื่ออะไรก็ไม่ทราบ ไม่ได้สนใจ แต่ขณะนี้กำลังเป็นโลภมูลจิต หรือว่าโทสมูลจิต หรือว่ากำลังเป็นเจตสิกประเภทนั้น ๆ ที่ทำให้เกิดรูป หรือการกระทำทางกาย ทางวาจาอย่างนั้น คนนั้นชื่ออะไรอาจจะไม่รู้จัก แต่เห็นอาการของมานะ เห็นอาการของโลภะ เห็นอาการของโทสะซึ่งเป็นปรมาตถธรรม เป็นธรรมที่มีจริง

เพราะฉะนั้น เรื่องปัจจัยเป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจโดยละเอียดว่า กุศลเป็นอาเสวนปัจจัยแก่กุศลไม่ได้ และอกุศลก็เป็นอาเสวนปัจจัยแก่กุศลไม่ได้

กุศลเป็นอาเสวนปัจจัยแก่กุศล เพราะว่ากุศลขณะแรกที่เกิดมีกำลัง สามารถทำให้จิตที่เป็นกุศลดวงต่อไปเกิดขึ้นได้โดยคล่องแคล่วว่องไวเพราะอาเสวนปัจจัย แต่ว่าอกุศลจะเกิดต่อจากกุศลโดยคล่องแคล่วว่องไวถึงอย่างนั้น ในวิถิเดียวกัน ในขณะเดียวกัน เป็นไปไม่ได้

เช่นเดียวกัน ถ้าเป็นฝ่ายอกุศลจิต อกุศลจิตดวงที่ ๑ เป็นสภาพที่มีกำลังทำให้อกุศลจิตดวงต่อไปเกิดขึ้นได้โดยคล่องแคล่วว่องไว ไม่ต้องรื้อรอก แต่ว่าไม่สามารถเป็นปัจจัยให้กุศลจิตเกิดต่อจากอกุศลจิตโดยรวดเร็วคล่องแคล่วว่องไวอย่างนั้นได้ในวิถิจิตเดียวกัน

นี่คือสภาพธรรมที่เป็นอาเสวนปัจจัย สามารถที่จะทำให้เกิดจิตชาติเดียวกัน ประเภทเดียวกัน ประกอบด้วยเวทนาอย่างเดียวกัน เกิดขึ้นโดยคล่องแคล่วว่องไวได้

๑๑๓๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๒๕

ส. ทำไมกุศลจิตหรืออกุศลจิตไม่เป็นอาสเวนปัจจัยแก่วิบากจิต

ในคราวก่อนทราบแล้วว่า วิบากจิตทั้งหมดไม่เป็นอาสเวนปัจจัย เพราะฉะนั้นเวลาที่ชวนจิต ๗ ขณะเกิด ชวนะดวงที่ ๗ ดับไปแล้ว แต่ทำไมชวนจิตดวงสุดท้ายไม่เป็นอาสเวนปัจจัยแก่วิบากจิตซึ่งเป็นตทาลัมพณะ ทั้ง ๆ ที่ตทาลัมพณะรู้อารมณ์เดียวกับชวนจิตดวงสุดท้ายเหมือนกัน ก็เพราะว่าชาติต่างกัน วิบากจิตทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ขณะใดก็ตามจิตที่เป็นวิบากเกิดขึ้นให้ทราบว่ากรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัย ไม่มีใครผันแปรลักษณะสภาพของวิบากให้เป็นอย่างอื่นได้ เพราะว่าย่อมเป็นไปตามกรรม เพราะฉะนั้น แม้ตทาลัมพณะจะเกิดต่อจากกุศลชวนะหรืออกุศลชวนะดวงที่ ๗ ก็ตาม แต่ตทาลัมพณะเป็นวิบากจิตซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรม ซึ่งในอรรถกถาใช้คำว่า ชัดไป หรือใช้คำว่า ชัดมา ก็ได้ คือ กรรมนั้นเองเป็นปัจจัยทำให่วิบากนั้นเกิด เพราะฉะนั้น จึงไม่ได้เกิดขึ้นเพราะอาสเวนปัจจัยของชวนจิตดวงสุดท้าย

ถ. อสังขาร แปลว่า ไม่มีการชักชวน สสังขาร แปลว่า มีการชักชวน ฌานจิตทั้งหมดโดยพิสดาร ๖๗ ดวง ท่านสงเคราะห์เป็นสังขาร ฌานจิตซึ่งเกิดขึ้นไม่มีใครไปชักชวนหรือทำให้เกิดขึ้นได้ ที่สงเคราะห์เป็นสังขาร สงสัยว่า ใครไปชักชวนให้ฌานจิตเกิด

ส. กามาวจรจิตซึ่งเกิดก่อนชักจูง โดยเกิดขึ้นเพราะการอบรมจนกว่า ฌานจิตนั้นจะเกิด ถ้าไม่มีการอบรมเจริญปัญญาหรือว่าความสงบที่ละน้อย ๆ จนกระทั่งมันคงขึ้นแล้ว อปัณณชณะ คือ ฌานจิต ก็เกิดไม่ได้

ท่านผู้หนึ่งอ่านเรื่องปรมัตถธรรมสังเขป ท่านรู้สึกว่าเป็นหนังสือที่เป็นประโยชน์ ท่านอยากจะให้เพื่อนของท่านได้อ่านด้วย ท่านก็บอกเพื่อนว่า หนังสือเล่มนี้ดีขอให้

อ่าน เพื่อนบอกว่า ไม่มีเวลา ท่านผู้นั้นก็บอกเพื่อนให้นั่งลง และท่านก็อ่านให้ฟัง ขณะนั้นเป็นอสังขาริก หรือสสังขาริก สำหรับคนฟัง

ถ. เป็นสสังขาริก

ส. ใช่ ตัวอย่างไหนที่จะเข้าใจได้ในชีวิตประจำวัน ก็ค่อย ๆ พยายามพิจารณาเข้าใจอย่างนั้นก่อน

สำหรับมหัคคตจิตทั้งหลาย ไม่สามารถเกิดขึ้นเองโดยลำพังได้ ต้องอาศัยการอบรม เพราะฉะนั้น มหัคคตจิตทั้งหมดและโลกุตตรจิตจึงเป็นสสังขาริกเพราะว่า ต้องอาศัยมหากุศลซึ่งอบรมจนกระทั่งชำนาญแล้วเกิดก่อนทุกครั้ง

เวลาที่มานจิตจะเกิด มหากุศลจิตต้องเกิดก่อน เวลาที่โลกุตตรจิตจะเกิด มหากุศลจิตก็ต้องเกิดก่อน คือ อนุโลมญาณดับไป โศตรฏฐิเกิดก่อนโสตาปัตติมรรคจิต เป็นมหากุศล หรือถ้าเป็นพระสกทาคามีบุคคลก็ไม่ใช่ว่าโคตรฏฐิ ทำกิจเดียวกัน แต่เมื่อพ้นจากความเป็นปุถุชนแล้ว จิตนั้นจึงเป็นโอรหิต คือ เป็นสภาพที่ผ่องแผ้วขึ้นอีกที่จะทำให้สกทาคามีมรรคจิต หรือว่าอนาคามีมรรคจิต หรือว่าอรหัตตมรรคจิตเกิดต่อ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มหัคคตจิตหรือโลกุตตรจิตจะเกิดโดยไม่มีมหากุศลจิตเกิดก่อนไม่ได้ จึงเป็นสสังขาริก

ถ. ถ้าพูดถึงโลกุตตรมรรคจิต ๔ ฌานลาภีบุคคลตั้งแต่ทุติยฌานขึ้นไป เจริญวิปัสสนาได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ตามปกติพระโสดาบันที่มรรคจิตจะเกิดได้ ต้องเจริญมรรคทั้ง ๘ มรรค ที่มาประชุมกันเรียกว่า มรรคสมังคี แต่พระโสดาบัน ฌานลาภีบุคคลที่ได้ตั้งแต่ทุติยฌานขึ้นไป วิตกเจตสิกไม่มี เพราะฉะนั้น มรรคมืองค์ ๘ ก็ไม่ครบ เมื่อไม่ครบ โสตาปัตติมรรคจิตจะเกิดขึ้นได้หรือ

ส. ได้แน่นอน สำหรับทุติยฌานต้องเว้นวิตกเจตสิก คือ ขาดสัมมาสังกัปปะ แต่ไม่ใช่ว่าก่อนหน้านี้ไม่เคยมีสัมมาสังกัปปะ แต่ขณะที่เป็นทุติยฌาน โสตาปัตติมรรคจิต สัมมาสังกัปปะเกิดไม่ได้ด้วยกำลังของทุติยฌานซึ่งเว้นวิตกเจตสิก

ถ. องค์มรรคก็เกิดเพียง ๗ องค์ เท่านั้น

ส. ใช่ มิฉะนั้นจะมีความต่างอะไรระหว่างมรรคจิตธรรมดา กับมรรคจิตของผู้ที่เป็นฌานลาภีบุคคล

ถ. ถ้าเป็นโสดาปัตติมรรค ไม่น่าจะมีอะไรต่างกัน

ส. ถ้าอย่างนั้น ไม่ต้องมีโสดาปัตติมรรคปฐมฌาน โสดาปัตติมรรค-ทุติยฌาน โสดาปัตติมรรคตติยฌาน โสดาปัตติมรรคจตุตถฌาน โสดาปัตติมรรค-ปัญจฌาน

ถ. ในเมื่อมรรคมีเพียง ๗ องค์ ยังจะเรียกว่า มรรคสมังคี ด้วยหรือ

ส. แน่นนอน จะต้องเกิดพร้อมกัน จะเป็น ๘ หรือจะเป็น ๗ ก็แล้วแต่ประเภทของฌานนั้น ๆ

ถ. ได้ยินเถรถามว่า คนที่ตาย ขณะตายนั้น จิตดับก่อนหรือรูปดับก่อน

ส. ต้องแยกโดยละเอียด เพราะว่ารูปซึ่งเกิดจากกรรมก็มี รูปซึ่งเกิดจากจิตก็มี รูปซึ่งเกิดจากอุตุก็มี รูปซึ่งเกิดเพราะอาหารเป็นสมุฏฐานก็มี

ก่อนจุติจิตจะเกิด ๑๗ ขณะ รูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐานไม่เกิด เพราะฉะนั้น รูปสุดท้ายซึ่งจะดับพร้อมกับการดับของจุติจิต เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน หลังจากทีจุติจิตดับแล้ว ไม่มีกัมมขรูป คือ ไม่มีรูปที่เกิดจากกรรม แต่ยังมีรูปอีก ๑๗ ขณะซึ่งเกิดเพราะจุติจิตเป็นสมุฏฐาน ถ้าบุคคลนั้นไม่ใช่พระอรหันต์ และรูปซึ่งเกิดเพราะอาหาร ก็ดับไปใน ๑๗ ขณะ

ท่านผู้ฟังคิดถึง ๑๗ ขณะว่า จะเร็วสักแค่ไหน ยิ่งกว่ากระพริบตา เพราะว่าในขณะที่กำลังเห็นนี้ ได้ยินด้วย แยกไม่ออกเลย แต่ว่าเกินกว่า ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น ที่รูป ๆ หนึ่งดับ เช่น รูปซึ่งเกิดเพราะจิต เมื่อจุติจิตดับไปแล้ว อีก ๑๗ ขณะต่อมา รูปซึ่งเกิดเพราะจิตก็ดับ ก็ต้องเร็วที่สุด รูปซึ่งเกิดเพราะอาหารก็ดับ เหลือเพียงรูปซึ่งเกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน ก็เนาเปื่อยผุพังไปตามความเย็นและความร้อนตามสภาพของอุตุ

ถ. อาจารย์ช่วยสรุป วัตถุกับปสาทรูป ให้ชัดอีกที

สุ. วัตถุ คือ รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต วัตถุ คือ รูป ไม่ต้องคิดถึงนามธรรม หรืออะไรทั้งสิ้น และรูปใดไม่เป็นที่เกิดของจิต รูปนั้นไม่ใช่วัตถุ

จักขุปสาท ในขณะที่นอนหลับ เป็นจักขุวัตถุหรือเปล่า ไม่เป็น เพราะว่าไม่เห็น เพราะฉะนั้น แม้เป็นจักขุปสาทก็ไม่ใช่จักขุวัตถุ ถ้าจักขุวิญญาณไม่เกิดขึ้นเห็น ขณะที่กำลังนอนหลับจักขุปสาทไม่ใช่จักขุวัตถุ เป็นจักขุทวารไหม ก็ไม่เป็น เพราะว่าไม่มีการเห็น เพราะฉะนั้น จักขุปสาทนั้นเกิดขึ้นและดับไป ไม่เป็นจักขุทวารด้วย

แต่ขณะที่เห็นต้องอาศัยตา ตั้งแต่ปัญจทวารารวชนจิตซึ่งเป็นวิถิจิต ถ้าไม่มีตา จะไม่กระทบกับรูปารมณ วิถิจิตก็เกิดไม่ได้ แต่เพราะว่ามีจักขุปสาทซึ่งเป็นรูปที่มีลักษณะพิเศษสามารถกระทบกับรูปารมณได้ เมื่อรูปารมณกระทบกับจักขุปสาท เป็นปัจจัยให้วิถิจิตเกิด เพราะฉะนั้น ปัญจทวารารวชนจิตเป็นวิถิจิต ไม่ใช่ภวังคจิต แล้ว

เว้นจากปฏิสนธิจิต ภวังคจิต จุตติจิต จิตอื่นทั้งหมดต้องเป็นวิถิจิต ซึ่งต้องอาศัยทวาร ถ้าจิตใดเป็นวิถิจิต ต้องตรวจสอบทันทีว่า จิตนี้อาศัยทวารอะไร และถ้าเป็นภูมิที่มีขั้น ๕ ต้องตรวจสอบว่า จิตนี้อาศัยรูปอะไรเป็นที่เกิดหรือเป็นวัตถุที่เกิด รูปอะไรเป็นปุเรชาตปัจจัยของจิตนั้น และจิตนั้นเป็นปัจฉาชาตปัจจัยของรูปอะไร ในขณะที่ไหน

แต่ปัจฉาชาตปัจจัย ไม่ยาก คือ จิตทุกดวงซึ่งเกิดภายหลังเป็นปัจฉาชาตปัจจัย แก่รูปทุกรูป ไม่ว่าจะเกิดจากสมุฏฐานใด ๆ ก็ตามที่ยังไม่ดับ

หลังจากจุตติจิตดับไปแล้ว รูปยังเหลืออยู่ ยังไม่ทันดับ มีปัจฉาชาตปัจจัยใหม่ ไม่มี เพราะปัจฉาชาตปัจจัย ได้แก่ จิตซึ่งเกิดภายหลังเป็นปัจฉาชาตปัจจัยแก่รูปที่ยังไม่ดับ

ข้อที่ควรพิจารณา คือ อาเสวนปัจจัยต่างกับอนันตรปัจจัยอย่างไร

อนันตรปัจจัย เป็นนามธรรม คือ จิตและเจตสิกซึ่งเมื่อดับไปแล้วเป็นปัจจัย โดยเป็นอนันตรปัจจัยให้จิตและเจตสิกดวงต่อไปเกิดต่อ จนกว่าจะเป็นจุตติจิตของพระอรหันต์เท่านั้นจึงจะไม่ใช่เป็นอนันตรปัจจัย

อาเสวนปัจจัย ก็เป็นนามธรรม คือ เป็นจิตและเจตสิก

เพราะฉะนั้น อาเสวนปัจจัยและอนันตรปัจจัยต่างกันอย่างไร

ต่างกันว่า เมื่อจิตดวงที่เป็นกุศลจิตดับไปแล้ว อนันตรปัจจัยทำให้วิบากจิตเกิดต่อได้ เป็นภวังคจิตก็ได้ เป็นตทาลัมพณจิตก็ได้ แต่สำหรับอาเสวนปัจจัย เมื่อดับไปจิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้ นอกจากจิตประเภทเดียวกัน ชาติเดียวกัน เพราะว่าต้องเป็นอาเสวนะที่ทำให้จิตดวงต่อไปชนิดเดียวกันเกิดขึ้นอย่างคล่องแคล่วรวดเร็วตามกำลังของตน

ถ. มีผู้อ่านจากพระไตรปิฎกว่า พระภิกษุยื่นแขนออกไปครั้งแรกหลงลืมสติเมื่อระลึกได้ พระภิกษุนั้นอธิษฐานว่า ในครั้งต่อไปถ้ายื่นแขนออกไป ขอให้ระลึกได้ พอยื่นแขนครั้งต่อไป ระลึกได้ จะเป็นการเจาะจงไหม

สุ. ทุกครั้งเลยหรือ

ถ. ไม่ใช่

สุ. เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่เหตุปัจจัย จะเป็นก็แล้วแต่เหตุปัจจัย จะไม่เป็นก็แล้วแต่เหตุปัจจัย จะระลึกได้ก็แล้วแต่เหตุปัจจัย จะหลงลืมสติก็แล้วแต่เหตุปัจจัย ข้อสำคัญที่สุด ในขณะที่นึกคิดอย่างนั้นสติสัมปชัญญะจะต้องรู้ว่า เป็นสภาพนามธรรม ไม่ใช่เราที่คิด มิฉะนั้นแล้ว พระภิกษุรูปนั้นไม่สามารถจะละการยึดถือขณะที่คิดว่าเป็นเราคิดไม่ได้

ผู้ฟัง ผมมีความเห็นว่า ถ้าหลงลืมสติที่ไร และผมอธิษฐานอย่างนั้น หลงลืมสติทางตาก็อธิษฐานว่า สิ่งที่จะเห็นต่อไปขอให้ระลึกได้ ผมว่าน่าจะเป็นการเจาะจง

สุ. เพราะฉะนั้น แต่ละบุคคล ต้องไม่ลืมโดยเด็ดขาดว่า ไม่เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าทุกท่านจะคิดอย่างพระภิกษุรูปนั้น แต่ถ้าพระภิกษุรูปนั้นจะคิดอย่างนั้น ก็คิดแล้วเพราะเหตุปัจจัย ไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาได้ ข้อสำคัญที่สุด ท่านที่อ่านเรื่องนี้ ท่านพิจารณาอย่างไร ถ้าเป็นโยนิโสมนสิการ จะพิจารณาอย่างถูกต้อง แต่ถ้าเป็นอโยนิโสมนสิการ อยากจะทำตาม เพราะคิดว่า ถ้าอธิษฐานแล้วสติสัมปชัญญะจะเกิด แต่ถ้าพิจารณาโดยละเอียดต้องรู้ว่า แม้ภิกษุรูปนั้นจะเกิดความคิดอย่างนั้นขึ้น

สติสัมปชัญญะของภิกษุรูปนั้นก็ต้องระลึกไว้ว่า เป็นแต่เพียงนามธรรมที่กำลังคิด ไม่ว่าจะคิดอย่างนั้น หรือว่าคิดอย่างอื่น นี่จึงจะเป็นโยนิโสมนสิการ

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องไปตามใครทั้งหมด ชีวิตบุคคลในพระไตรปิฎกก็ดี หรือในอรรถกถาก็ดี เป็นเพียงตัวอย่างของการสะสมของปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้แต่ละบุคคล กระทำสิ่งซึ่งเมื่อบุคคลอื่นได้ฟัง ได้อ่าน ได้รู้ ก็จะต้องพิจารณาว่า สติปัฏฐานจริง ๆ คือ ในขณะที่ระลึกถึงลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะ อธิษฐานอย่างไร จะทำอย่างไร จะเหยียดแขนไปสัก ๑๐๐ ครั้ง ก็เป็นบุคคลนั้นทำ อย่างนั้นตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่จะต้องไปทำตามเพราะคิดว่า บางทีเราเหยียดเอง ครั้งที่ ๑๐๐ อาจจะมีสติสัมปชัญญะ ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า แม้บุคคลนั้นทำอย่างนั้น การที่ปัญญาจะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้ ก็เพราะสติสัมปชัญญะระลึกถึงลักษณะของนามธรรมว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และถ้าเป็นลักษณะของรูปธรรมก็รู้ว่า ลักษณะนั้น ไม่ใช่นามธรรม และไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนด้วย

ผู้ฟัง เรื่องนี้อยู่ในวิสุทธิมรรค ศีลนิตเทส ท่านพูดถึงเรื่องของอินทริยสังวร เป็นตัวอย่างหนึ่งของผู้ที่รักษามโนอินทริยสังวร ซึ่งท่านมีตัวอย่างหลายตัวอย่างเกี่ยวกับการก้าวไปและเหยียดออก การเหยียดแขนไปก็ดี ถ้าไม่มีสติสัมปชัญญะแล้วมีโทษ คือ มีภิกษุรูปหนึ่งเหยียดออกไปแล้ว ไม่มีสติสัมปชัญญะ ถูกงัดก็มี มีภิกษุรูปหนึ่ง ไม่มีสติสัมปชัญญะเหยียดออกไปแล้วถูกผู้หญิงเข้า สลักไปก็มี

เพราะฉะนั้น พระเถระองค์นี้ท่านก็อธิษฐานว่า ท่านจะเหยียดก็ดี จะคู้ก็ดี ให้มีสติสัมปชัญญะ บางครั้งท่านก็ยื่นมือออกไปหยิบของ บางครั้งท่านหลงลืมสติ เมื่อหลงลืมสติท่านก็วางของนั้นและหยิบใหม่เป็นครั้งที่ ๒ ก็มีภิกษุถามท่านว่า เมื่อครูนี้นี้หยิบแล้วทำไมวาง ท่านก็บอกว่า เมื่อครูนี้นี้หลงลืมสติ จึงวางลงและหยิบใหม่ ทำสติสัมปชัญญะให้เกิด นี่ก็เป็นตัวอย่างอินทริยสังวรในวิสุทธิมรรค

ส. ภิกษุในสำนักของพระผู้มีพระภาคทำอย่างนี้ทุกรูปหรือเปล่า ท่าน พระอานนท์ ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ

ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ท่านวิสาขามหาอุบาสิกา หรือใคร ๆ ก็ตาม ท่านทำอย่างนี้หรือเปล่า แต่ท่านเหล่านั้นก็เป็นพระอริยบุคคล

เพราะฉะนั้น แต่ละคนไม่เหมือนกัน อย่าลืมข้อนี้ จะมีข้อความแสดงการกระทำของแต่ละบุคคล บุคคลใด ในสมัยไหน ในครั้งไหนอย่างไรก็ตาม อย่าเพียงถืออาการภายนอกกว่า เมื่อบุคคลนั้นทำอย่างนั้นก็ควรทำอย่างนั้นด้วย แต่ควรจะต้องการอบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ ว่า แม้ว่าบุคคลนั้นจะหยุด จะเอื้อมมือไปใหม่ ขณะนั้นสติปัฏฐานจริง ๆ คือ ระลึกรู้ในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะทำหรือจะไม่ทำ ไม่สำคัญเท่ากับสติสัมปชัญญะเกิดขึ้นและพิจารณาศึกษารู้ลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ และรู้ลักษณะของรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่ธาตุรู้

อย่าผิวเผินเพียงแต่จะทำตามโดยไม่รู้ว่า แท้ที่จริงแล้ว การอบรมเจริญสติปัฏฐานต้องเป็นในขณะที่กำลังศึกษาพร้อมสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ จะทำได้ ไม่ทำก็ได้ แต่เจริญสติปัฏฐานโดยระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ถ้าเข้าใจไม่ถูกและจะทำตาม สติปัฏฐานก็ไม่เกิด คือ ไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ในเรื่องของการระงับกาย ก็ควรระงับ นั่นก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง เป็นตัวอย่างเรื่องของการระงับกาย แต่จะต้องตามตัวอย่างของท่านผู้นั้น คือ อบรมเจริญสติปัฏฐานด้วย ที่จะรู้ว่าแม้ขณะนั้น ๆ ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่อย่างนั้นคงเหมือนกันหมดทั้งสำนัก ทำอะไรซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้ง ๑๐๐ ครั้ง ๑,๐๐๐ ครั้ง แต่ไม่ปรากฏว่าต้องเป็นอย่างนั้น แล้วแต่เหตุปัจจัยของแต่ละท่าน

๑๑๓๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๓ พฤษภาคม - วันอาทิตย์ที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๕

ถ. ในสามัญญผลสูตร ข้อจิตตานุปัสสนา ท่านกล่าวว่า จิตมีโมหะก็รู้ว่า
จิตมีโมหะ จิตไม่มีโมหะก็รู้ว่าจิตไม่มีโมหะ จนถึงจิตเป็นมรรคก็รู้ว่าจิตเป็นมรรค
จิตไม่เป็นมรรคก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรค คำว่า มรรค มีความหมายว่าอย่างไร

สุ. เป็นอีกคำหนึ่งของคำว่า มหัคคตะ เป็นประเภทอัปปนาสมาธิ หรือ
ฌานจิต

ถ. จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หมายความว่าอย่างไร

สุ. ถ้าได้ปฐมฌาน ก็รู้ว่าทุติยฌานก็ยังมี ถ้าได้ทุติยฌาน ก็รู้ว่าตติยฌาน
ก็ยังมี ยังมีจิตอื่นซึ่งยิ่งกว่านั้น หรือสมาธิขั้นต่าง ๆ ก็ได้

จิตทั้งหมดวิจิตรต่างกันโดยละเอียดก็จริง แต่พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้เป็น
ประเภทเพียง ๘๙ ประเภทโดยย่อ หรือว่า ๑๒๑ ประเภทโดยพิเศษ แต่ไม่ได้
หมายความว่า ทุกท่านมีจิตเหล่านั้นครบทั้ง ๘๙ หรือ ๑๒๑

เพราะฉะนั้น จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ก็ตามปกติตามธรรมดาที่สภาพของ
จิตนั้น ๆ เกิดขึ้น ก็รู้ตามความเป็นจริง ข้อสำคัญ คือ ไม่ค่อยรู้ ไซ้ไหม โดยเฉพาะ
ท่านที่ยังไม่ได้ศึกษา แม้มีกิเลสก็ไม่รู้ว่ามี เพราะว่าเพียงเห็นนี้ รูปมีอายุเพียง ๑๗
ขณะดับไปอย่างรวดเร็วที่สุด โลกมูลจิตก็เกิดแล้ว หรือว่าโทสมูลจิตก็เกิดแล้ว
มีกิเลสก็ไม่รู้ว่ามีกิเลส แต่ถ้าศึกษาจึงจะเห็นตามความเป็นจริงได้ว่า มีอกุศลธรรม
มากมายเหลือเกินในขณะที่หลงลืมสติ

ถ. เรื่องพระเถระที่มีผู้ถามเมื่อครูนั่งเข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน คือ
ในสำนักต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันอยู่ ก็ทำอย่างนั้น คือที่ว่า ตอนแรกท่านเหยียดแขนออกไป
หยิบของอย่างรวดเร็ว และนี่ก็ได้ว่าท่านหลงลืมสติ ท่านจึงวางของลง และค่อย ๆ

เหยียดแขนออกไปซ้ำ ๆ และก็คู้เข้าซ้ำ ๆ พระที่นั่งอยู่ด้วยกันจึงถามว่า ท่านอาจารย์ทำไมทำอย่างนั้น ท่านก็บอกว่า ตอนแรกท่านหลงลืมสติ ท่านก็เลยตั้งสติใหม่

ทำให้ผมนึกถึงการปฏิบัติที่เคยเข้าปฏิบัติในสถานที่แห่งหนึ่ง เป็นห้อง และอาจารย์สอนให้ปฏิบัติเหมือนกันหมด จะนั่ง จะยืน จะเดิน ก็ต้องให้ทำเหมือนกัน อย่างนั้น เช่น กำลังนั่งอยู่จะหยิบของ ก็ต้องบอกว่า เห็นหนอ พอยื่นแขนออกไปก็ต้องบอกว่า ยื่นหนอ ถูกของหนอ จับหนอ คู้หนอ ซึ่งการกระทำอย่างนั้นเป็นการเจาะจง และไม่ทำให้เข้าใจด้วยว่าอะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม เพราะว่าเป็นการสร้างขึ้นมาเพื่อจะรู้ ซึ่งตัวอย่างที่ท่านอ้างขึ้นมาี้ ถ้าอ่านโดยไม่เข้าใจจริง ๆ จะทำให้งง และเข้าใจผิดได้ เป็นตัวอย่างที่ทำให้เข้าใจลำบากเหลือเกิน

ส. คงเป็นไปได้ที่อ้างว่ามาจากวิสุทธิมรรค หรือมาจากในคัมภีร์ใด คัมภีร์หนึ่งว่ายังกระทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้มีความชัดมาก ๆ จะต้องใช้อธิบายอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งบางท่านเข้าใจว่าคงจะเป็นไปได้ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว สติเป็นอนัตตา ข้อสำคัญที่สุด ไม่ใช่ว่าต้องทำกายอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้สติเกิด แต่จะต้องรู้ลักษณะของสติที่เกิดขึ้นแล้วทำกิจของสติ คือ ระลึกลับที่ที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ

อย่าลืมคำว่า ตามปกติ เพราะว่าในมหาสติปัฏฐานสูตร ที่ฌณิกาย ทุกบรรพจะมีคำว่า เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติ แต่ทุกท่านอาจจะลืมคำว่า มีปกติ จึงเป็นผู้ไม่มีปกติทำสติ ซึ่งย่อมผิด เพราะถ้าเป็นสติสัมปชัญญะจริง ๆ ที่จะสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ขณะอื่นจากขณะที่เป็นปกติในขณะนี้เอง นี่เป็นสัจธรรม เป็นของจริง เป็นธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องสร้างหรือทำอะไรขึ้นเลย เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานที่ถูกต้อง จึงต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติ ไม่ใช่ผิดปกติ

เพราะฉะนั้น ทุกท่านในขณะนี้ก็เป็นปกติแล้ว กำลังเป็นปกติธรรมดา สติระลึกเมื่อสติเกิดขึ้นทำกิจของสติ คือ ระลึกลับที่ลักษณะของรูปธรรมทางหนึ่งทางใด หรือว่า ลักษณะของนามธรรมที่กำลังเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้

ไม่ต้องเดินผิดปกติ นั่งก็ไม่ต้องผิดปกติ ยิ้มได้ไหม หัวเราะได้ไหม ดูหนังได้ไหม อ่านหนังสือได้ไหม คุยกันได้ไหม ทุกอย่างในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ้าศึกษาเรื่องของปัจจัย ก็น่าสงสัย อย่างปุเรชาตปัจจัย ใครจะรู้ได้ว่า ที่รูปจะเป็นปัจจัยแก่นามธรรมได้ต้องเป็นรูปที่เกิดก่อน ไม่ใช่รูปที่เกิดพร้อมกับจิตนั้นในอุปาทขณะ หรือแม้แต่อาเสวนปัจจัย ที่จะทราบว่าเพราะเหตุใดเมื่อกุศลจิตดวงที่ ๑ดับไปแล้ว ชวนะดวงที่ ๒ จึงเป็นกุศลจิตประเภทเดียวกัน และโดยความละเอียดแม้ว่าจะรู้อารมณ์เดียวกันในวิถีเดียวกัน อาศัยทวารเดียวกัน แต่ถ้าเป็นชวนจิตดวงสุดท้ายที่เป็นกุศล หรือที่เป็นอกุศล ไม่เป็นอาเสวนปัจจัยแก้ตทาลัมพนจิตซึ่งเป็นวิบากเพราะเหตุว่าวิบากเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย

นี่เป็นความละเอียดของจิตแต่ละขณะที่เกิดขึ้นว่า มีสภาพต่างกันตามปัจจัยแต่ละปัจจัย ตทาลัมพนจิตดวงที่ ๑ ก็ไม่เป็นอาเสวนปัจจัยให้แก้ตทาลัมพนจิตดวงที่ ๒ ทั้ง ๆ ที่เป็นชาติวิบากเหมือนกัน รู้อารมณ์เดียวกัน ทวารเดียวกัน เพราะว่าตทาลัมพนจิตดวงที่ ๒ ก็เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะจิตดวงก่อนเป็นอาเสวนปัจจัย

ถ. เรื่องขานวิญญูณ ทางจมูก นอกจากเราจะสูดกลิ่นเข้าไปแล้ว เวลารับประทานอาหาร ทางจมูกก็ได้กลิ่น แสดงว่าเข้าทางปากก็ได้ ใช่ไหม

สุ. เข้าทางไหนไม่สำคัญ สำคัญที่ต้องกระทบกับขานประสาท

ถ. เพราะฉะนั้น เข้าทางปาก ก็เป็นขานประสาท

สุ. แพทย์ที่จะศึกษาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางคอ ก็เกี่ยวข้องกันใช่ไหม

ถ. ใช่

สุ. เวลาที่สติปัฏฐานเกิด มีจมูก มีคอ มีหู มีอะไรไหม ไม่มีเลย อย่าลืมถ้าใครมี หมายความว่าขณะนั้นเป็นเพียงการจำ แต่ลักษณะจริง ๆ ไม่ได้ปรากฏ ถ้ากลิ่นปรากฏจะไม่มีอย่างอื่นเลยในขณะนั้น เสียงก็ไม่ปรากฏ หูก็ไม่มี คอก็ไม่ปรากฏ ปากก็ไม่มี

เพราะฉะนั้น ในขณะที่มันกำลังปรากฏ ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานจริง ๆ อย่างอื่นจะไม่ปรากฏ ถ้ายังมีอย่างอื่นปรากฏ หมายความว่า ยังมีความทรงจำในรูปร่างในอาการซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นร่างกายของเราอยู่ ซึ่งในขณะที่รูปอื่นที่ยังไม่ปรากฏก็ดับไปแล้ว ๆ อย่างรวดเร็ว จนมีก็เหมือนไม่มี เพราะว่ายังไม่ทันจะรู้เลยก็ดับไปแล้ว เพราะฉะนั้น ก็เหมือนไม่มี ซึ่งก็น่าจะละกิเลสได้ แต่ไม่ใช่เพียงได้ฟัง แต่เมื่อได้ประจักษ์แจ้ง จะไม่มีจริง ๆ จะไม่มีสภาพธรรมอื่นเลยนอกจากสภาพธรรมที่กำลังเป็นอารมณ์ ที่กำลังปรากฏ และต้องเป็นปัญญา ไม่ใช่ตัวตนด้วยที่กำลังประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น

ถ้ายังทรงจำอยู่ เป็นหน้าของเรา เป็นแขนของเรา เป็นขา เป็นกายของเรา กำลังอยู่ในอิริยาบถนั้น อิริยาบถนี้ ยังไม่เพิกถอนอิริยาบถ หมายความว่า นิจจัสัญญา หรือว่าอัตตัสัญญา ยังไม่คลายการสะสม เพราะว่าปัญญายังไม่ได้อบรม จนกระทั่งสามารถคลายการสะสมของอัตตัสัญญาและนิจจัสัญญาได้

ถ. เรื่องทิวฐิ ๖๒ แบ่งเป็น ๒ พวก ปุพพันตกับปิกทิวฐิ ๑๘ ปรรวณันท์ในอดีต และในอนาคตอีก ๔๔ เรียกว่าอปรันตกับปิกทิวฐิ แต่ถ้าปรรวณันท์ในปัจจุบันจะเข้าไปในทิวฐิ ๖๒ หรือเปล่า

ส. อะไรบ้าง

ถ. ผมปรรวณันท์ในปัจจุบัน หมายความว่าถึงขณะนี้ สักกายทิวฐิ ๒๐ ที่มีอยู่กับปุณณทัตไป สักกายทิวฐิ ๒๐ อยู่ในทิวฐิ ๖๒ หรือเปล่า

ส. เป็นมูลของทิวฐิ ๖๒ และเป็นบางส่วนของทิวฐิ ๖๒ เพราะถ้าสักกายทิวฐิไม่มี ทิวฐิ ๖๒ ก็มีไม่ได้ ที่ทิวฐิ ๖๒ จะมีได้ก็เพราะยังมีสักกายทิวฐิอยู่ จะไม่พ้นไปจากสักกายทิวฐิ ลึกลงไปคือยังมีสักกายทิวฐิอยู่ เป็นมูลของทิวฐิอื่น ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็น ๖๒ หรือ ๕๐ หรือ ๔๔ หรืออะไร ก็มีสักกายทิวฐิเป็นมูล

ถ. ผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ทิวฐิ ๖๒ คงจะหมดไปได้แล้วใช่ไหม

ส. ถ้าสักกายทิวฐิดับ ทิวฐิอื่นจะเกิดไม่ได้เลย

ในคราวก่อนเป็นเรื่องของอาเสวนปัจจัย ข้อที่ควรพิจารณา คือ อาเสวนปัจจัยต่างกับอนันตรปัจจัยอย่างไร

อนันตรปัจจัย หมายถึงจิตและเจตสิกซึ่งเกิดและดับไปเป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิดขึ้น

สำหรับอาเสวนปัจจัย หมายถึงเฉพาะจิตที่เป็นชวนวิถิ คือ เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล หรือเป็นกิริยาจิต ขณะที่ ๑ เป็นอาเสวนปัจจัย เมื่อดับไปแล้วทำให้จิตประเภทนั้น คือ จิตชาตินั้นเองเกิดขึ้น เช่น ถ้าชวนจิตดวงที่ ๑ เป็นโลกมูลจิตที่เกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนาและเป็นอสังขาริกดับไป เป็นอาเสวนปัจจัยให้โลกมูลจิตที่เกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนาและเป็นอสังขาริกขณะต่อไปเกิดขึ้น จนกระทั่งถึงโลกมูลจิตขณะที่ ๗ ซึ่งเกิดพร้อมกับโสมนัสเวทนาและเป็นอสังขาริก จิตดวงนั้นไม่มีหรือไม่เป็นอาเสวนปัจจัย เพราะไม่สามารถจะทำให้โลกมูลจิตเกิดซ้ำอีกเป็นขณะที่ ๘ ได้

เพราะฉะนั้น ความต่างกันของอนันตรปัจจัยและอาเสวนปัจจัย คือ อนันตรปัจจัยเป็นปัจจัยเพียงให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิดขึ้น เมื่อวิบากจิตดับไปแล้ว กิริยาจิตเกิดต่อได้ หรือว่าเมื่อกุศลจิตดับไปแล้ว วิบากจิตก็เกิดต่อได้

แต่สำหรับอาเสวนปัจจัยนั้น เป็นปัจจัยให้จิตประเภทเดียวกัน ชาติเดียวกัน ประกอบด้วยเวทนาอย่างเดียวกันเกิดขึ้นซ้ำ โดยที่จิตชาติอื่น หรือจิตประเภทอื่นจะเกิดต่อไม่ได้

สำหรับโลกุตตรกุศลจิตไม่เป็นอาเสวนปัจจัย เพราะเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว และดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ไม่เป็นปัจจัยให้โลกุตตรกุศลจิต คือ โสตาปัตติมรรคจิตเกิดซ้ำอีกถึง ๒ ขณะ หรือ ๓ ขณะ เหมือนอย่างโลกียกุศล เพราะฉะนั้น ต้องเว้นสำหรับโลกุตตรกุศล

บางปัจจัยจะรู้สึกว่าย่ำคลึงกัน แต่ว่าเป็นปัจจัยที่ต่างกัน เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นอนันตรปัจจัย แต่ไม่เป็นอาเสวนปัจจัยก็ได้

โลกมูลจิตเป็นอนันตรปัจจัยหรือเปล่า

เป็น เมื่อดับไปแล้วต้องมีจิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิด

โลภมูลจิตเป็นอาเสวนปัจจัยหรือเปล่า

โลภมูลจิตดวงที่ ๑ ถึงดวงที่ ๖ ในชวนวิถียกขึ้นเป็นอาเสวนปัจจัย แต่โลภมูลจิตดวงที่ ๗ ในชวนวิถีนั่น ไม่เป็นอาเสวนปัจจัย

ก็เป็นสภาพธรรมที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปอยู่ในขณะนี้เอง ซึ่งหลังจากเห็นจะต้องมีชวนวิถียกขึ้น มีอาเสวนปัจจัย หลังจากที่ได้ยิน กุศลจิตเกิด เป็นอาเสวนปัจจัย เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่เกิดดับตามปกติในชีวิตประจำวัน แต่ที่จะเห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็โดยอาศัยการฟัง การพิจารณา จนสามารถเข้าใจในอรรถที่เป็นอนัตตา สภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน พร้อมทั้งจะปรุงแต่งปัญญาให้ละการยึดถือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ในขณะที่สติกำลังระลึกที่ลักษณะของนามธรรม หรือลักษณะรูปรูปธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดที่กำลังปรากฏในขณะนี้

ปัจจัยต่อไป **ปัจจัยที่ ๑๓ คือ กัมมปัจจัย**

คำว่า กัมมะ เป็นคำที่ชินหู แต่แม้กระนั้นเรื่องของกัมมะ และเรื่องผลของกรรมก็เป็นปัญหา ไม่เฉพาะแต่ในยุคนี้ แม้ในยุคก่อน ๆ และในยุคต่อ ๆ ไป เพราะบางท่านมีความเห็นว่า การกระทำทั้งหลายไม่ให้เกิด อกุศลกรรมไม่ให้เกิด หรือว่ากุศลกรรมไม่ให้เกิด

ที่เข้าใจกันอย่างนี้ ก็เพราะว่ายังไม่ได้ศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยละเอียดให้เข้าใจโดยถ่องแท้ว่า ที่ชื่อว่ากัมมะ หรือว่าสภาพที่เป็นกัมมะนั้น ได้แก่ปรมัตถธรรมอะไร

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏเป็นไป ได้แก่ จิตปรมัตถ์ ๑ เจตสิกปรมัตถ์ ๑ รูปปรมัตถ์ ๑

สำหรับรูปปรมัตถ์ เป็นกรรมหรือเปล่า ไม่เป็น เพราะว่ารูปไม่ใช่สภาพรู้

เมื่อรูปไม่ใช่กรรม ต้องมีเหตุผลด้วยว่าเพราะอะไรรูปจึงไม่เป็นกรรม หรือไม่ใช่กรรม ก็เพราะเหตุว่ารูปไม่ใช่สภาพรู้

ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า รูปธรรมทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นจักขุปสาท จักขุปสาทก็
เห็นอะไร โสตปสาทก็ไม่ได้ยินเสียงอะไร เป็นรูปชนิดหนึ่งซึ่งสามารถรับกระทบเฉพาะ
เสียง และเวลาที่เสียงปรากฏ ก็เพราะเหตุว่ามีนามธรรม คือ จิตและเจตสิกเกิดขึ้นรู้
เสียงที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น รูปทั้งหมดไม่ใช่กรรม เพราะว่ารูปไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่นามธรรม
บางท่านอาจจะสงสัยว่า ถ้าไม่มีรูป กรรมจะมีได้ไหม แต่ถึงกระนั้นก็ตาม รูปก็ไม่ใช่
กรรม เพราะว่ารูปไม่ใช่สภาพรู้

๑๑๓๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๕

จิตปรมาตมเป็นกรรมใหม่

จิตเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้ จิตเป็นสังขารธรรม ขณะใดที่จิตเกิดขึ้น จะต้องมียุติธรรมซึ่งเป็นนามธรรมเกิดร่วมด้วย แล้วแต่ว่าจะเป็นจิตประเภทใด จะมีจิตเกิดร่วมกับจิตนั้นก็ประเภท แต่จิตเป็นแต่เพียงเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้

ในขณะที่เห็น จิตเห็น แต่เวลาที่รู้สึกเป็นสุข หรือเป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ไม่ใช่จิต เป็นจิตประเภทหนึ่ง คือ เวทนาจิต ในขณะที่จะเห็นและจำได้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร สภาพที่จำก็ไม่ใช่จิต เป็นจิตอีกประเภทหนึ่ง คือ สัญญาจิต

เพราะฉะนั้น จิตไม่ใช่กรรม ถ้ากล่าวโดยกว้างอาจจะกล่าวได้ว่า จิตใดที่เป็น กุศล หรือจิตใดที่เป็นอกุศล ทำให้เกิดการกระทำที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม จิตและจิตที่เกิดร่วมกันเป็นจิตอุปาทาน เป็นกรรม แต่ถ้ากล่าวโดยเจาะจง จิตซึ่งเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้ ไม่ใช่ตัวกรรม ไม่ใช่สภาพที่กระทำกรรม แต่ว่าจิตดวงหนึ่งในจิต ๕๒ ดวง ซึ่งได้แก่ เจตนาจิต เป็นกรรม เพราะว่าเจตนาจิตเป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะจงใจ ตั้งใจ ขวนขวาย หรือมุ่งหวัง คือ จัดสรรให้ธรรมที่สัมปยุตต์กับตนเป็นไปในอารมณ์

อภิธัมมัตถวินิฉายิกา ปริจเฉทที่ ๒ มีข้อความที่แสดงลักษณะของเจตนาจิตว่า

สภาพธรรมที่ชื่อว่า เจตนา เพราะอรรถว่า มุ่งหวัง คือ จัดสรรให้ธรรมที่สัมปยุตต์กับตนเป็นไปในอารมณ์ หรือถึงความขวนขวายในการปรุงแต่งสิ่งที่เป็นสังขตธรรม

ไม่ว่าท่านผู้ฟังจะคิดนึก จงใจ ตั้งใจที่จะกระทำอะไร ไม่ว่าทางกาย หรือทางวาจา ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นสภาพของเจตนาเจตสิกที่จงใจ ตั้งใจ ขวนขวายในการปรุงแต่งสิ่งที่เป็นสังขตะ เพราะว่าไม่สามารถปรุงแต่งนิพพานได้ เพราะนิพพานเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิด

สำหรับเจตสิก ๕๒ ดวง ท่านผู้ฟังทราบแล้วว่า มีเจตสิก ๗ ดวง ซึ่งเป็นสัพพจิตตสาธารณะเจตสิก หมายความว่า เป็นเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกับจิตทุกดวงจึงชื่อว่า สัพพจิตตสาธารณะเจตสิก เจตนาเจตสิกเป็นสัพพจิตตสาธารณะเจตสิก คือ เกิดกับจิตทุกดวง ไม่ว่าจิตนั้นจะเป็นกุศล หรืออกุศล หรือวิบาก หรือกิริยา

เมื่อว่าโดยชาติของเจตนา เจตนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น จึงมีทั้ง ๔ ชาติ คือ เจตนาที่เป็นอกุศลก็มี เจตนาที่เป็นกุศลก็มี เจตนาที่เป็นวิบากก็มี เจตนาที่เป็นกิริยา คือ ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่วิบาก ก็มี ไม่ว่าจิตใดจะเกิดที่ไหน ภูมิไหน ทำกิจอะไร เมื่อจิตเกิดขึ้น ในที่นั้นต้องมีเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นสัพพจิตตสาธารณะเจตสิกเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง

ถ้ากล่าวโดยขั้น เจตนาเจตสิกเป็นขั้นอะไร

ขั้นนี้มี ๕ คือ รูปขั้น ๑ เวทนาขั้น ๑ สัญญาขั้น ๑ สังขารขั้น ๑ วิญญาณขั้น ๑

รูปขั้น ได้แก่ รูปทุกรูป ทุกประเภท เป็นรูปขั้น

เวทนาขั้น ได้แก่ ความรู้สึก ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกดีใจเป็นโสมนัส เสียใจเป็นโทมนัส หรืออทุกข์ขมสุข คือ อุกเบกขา เฉยๆ ก็เป็นเวทนาขั้น

เจตสิกที่นอกจากเวทนาเจตสิก และสัญญาเจตสิก เป็นสังขารขั้น

เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกเป็นขั้นอะไร เป็นสังขารขั้น เป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่งยิ่งกว่าสังขารขั้นอื่น ซึ่งในปฏิจจสมุปบาทแสดงว่า อวิชชาเป็นปัจจัยแก่สังขาร สังขารในที่นี้หมายความว่าถึงปัญญากิสังขาร ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับกามาวจรกุศลและรูปาวจรกุศล อปัญญากิสังขาร ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับอกุศลจิต และอเนญชาภิสังขาร ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับอรุปาวจรกุศล ๔ ดวง

สำหรับปัญญากิเลสขารนั้น รวมกามาวจรกุศลและรูปาวจรกุศลทั้งสอง เพราะอย่างยิ่งเป็นกุศลที่เป็นไปในรูป ไม่ว่าจะเป็นกามาวจรกุศล หรือรูปาวจรกุศล ก็เป็นปัญญากิเลสขาร

เมื่อจัดโดยขั้นนี้ เจตนาเป็นสังขารขั้นนี้ พระผู้มีพระภาคเมื่อทรงจำแนกสังขารขั้นนี้ ตรัสว่า ชื่อว่าสังขาร เพราะอรรถว่า ปรงแต่งสิ่งที่เป็นสังขตะ ทรงแสดงไว้ด้วยคำว่า จักขุสัมผัสัสสชาเจตนา ดังนี้ เป็นต้น ในสุดตันตภาชนียในวิภังคปกรณ์ เพราะเป็นประธานในการปรงแต่ง

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะสังเกตลักษณะสภาพของเจตนาเจตสิก ซึ่งเป็นกัมมปัจจัยได้ว่า เจตนาขั้นนี้มีการมุ่งหวัง คือ เป็นสภาพลักษณะที่จงใจ หรือว่าตั้งใจเป็นลักษณะ ซึ่งมีข้อความอุปมาว่า เหมือนกับผู้เป็นหัวหน้า หรือว่าผู้ที่เป็นายช่างไม้ใหญ่ เป็นต้น ย่อมยังกิจของตน และกิจของคนอื่นให้สำเร็จ คือ เป็นสภาพธรรมที่ถึงความชวนชวนในการปรงแต่งสิ่งที่เป็นสังขตะ

ท่านผู้ฟังคงจะพิจารณาเปรียบเทียบได้ ลักษณะของเหตุปัจจัย สภาพธรรมที่เป็นเหตุ ได้แก่ โลกเจตสิกเป็นเหตุให้เกิดพอใจ ยินดี ต้องการ แต่โลกเจตสิกไม่ใช่เจตนาเจตสิก เมื่อมีความยินดี มีความพอใจ มีความต้องการเกิดขึ้น ในขณะนั้นมีสภาพที่ชวนชวน จงใจ หรือตั้งใจรวมอยู่ด้วย แต่ถ้ากล่าวถึงเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกรรม เป็นสภาพธรรมที่ชวนชวนในการปรงแต่ง จึงเป็นกัมมปัจจัย

จะเห็นได้ว่า เจตนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง ทุกประเภท ทุกชาติ ทุกภูมิ เพราะฉะนั้น สำหรับกัมมปัจจัย จำแนกออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ **สหชาตกัมมปัจจัย** ๑ และ **น่านักขณิกกัมมปัจจัย** ๑

สำหรับ **สหชาตกัมมปัจจัย** ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิตทุกดวง โดยเจตนาเจตสิกเป็นปัจจัย ส่วนจิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกันในขณะเดียวกันนั้น เป็นปัจจัยอุปบัน หมายความว่า ในจิตดวงหนึ่งที่มีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เมื่อเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย จิตและเจตสิกอื่นที่เกิดร่วมกับเจตนาขั้นนี้ก็ปัจจัยอุปบัน คือ เป็นสภาพธรรมที่เกิดเพราะกัมมปัจจัยนั้น นอกจากนั้น รูปก็เป็นปัจจัยอุปบันด้วย เพราะวาระใดที่จิตและเจตสิกเกิด ย่อมมีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย มิฉะนั้นแล้วการ

กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่ที่มีการกระทำที่เป็นกุศลกรรมบ้าง หรือว่าอกุศลกรรมบ้าง ก็เพราะว่าเจตนาเจตสิกเกิดร่วมกับจิตและเจตสิกในขณะนั้นเป็นปัจจัยให้รูปซึ่งเกิดเพราะจิตและเจตสิกในขณะนั้น กระทำกายกรรม หรือ วจีกรรม ที่เป็นกุศลหรืออกุศล

เพราะฉะนั้น สหชาตกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทั้ง ๘๙ ดวง และเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเกิดร่วมกันในขณะนั้น และรูปซึ่งเกิดขึ้นเพราะจิตและเจตสิกในขณะนั้น ก็ต้องเกิดเพราะเจตนาที่เกิดร่วมด้วยในขณะนั้นเป็นกัมมปัจจัยด้วย

ถ. ทำไมสหชาตกัมมปัจจัย รูปเจาะจงเฉพาะจิตตชรูปและปฏิสนธิกัมมชรูปเป็นผลของสหชาตกัมมปัจจัย ส่วนอตุชรูป อาหารชรูป ทำไมไม่เป็นผลของสหชาตกัมมปัจจัย

สุ. อย่าลืม ปัจจัยนี้ คือ กัมมปัจจัย อย่าทิ้งความหมายเวลาที่จะศึกษาสภาพธรรมใด ๆ ก็ตาม

รูปมีสมมุฐาน ๔ คือ บางรูปมีกรรมเป็นสมมุฐาน บางรูปมีจิตเป็นสมมุฐาน บางรูปมีอตุเป็นสมมุฐาน บางรูปมีอาหารเป็นสมมุฐาน แต่ละกลุ่ม ๆ รูปใดซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรม รูปนั้นไม่ได้เกิดเพราะจิต ไม่ได้เกิดเพราะอตุ ไม่ได้เกิดเพราะอาหาร และรูปใดซึ่งเกิดขึ้นเพราะจิต รูปนั้นไม่ได้เกิดเพราะกรรม ไม่ได้เกิดเพราะอตุ ไม่ได้เกิดเพราะอาหารเป็นสมมุฐาน เพราะฉะนั้น แต่ละกลุ่มของรูปต้องมีสมมุฐานของตน ๆ

สำหรับปัจจัยที่ ๑๓ นี้ คือ กัมมปัจจัย แสดงแล้วว่ารูปต้องเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย และในขณะที่จิตเกิดขึ้นดวงหนึ่ง ๆ เว้นทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ในขณะที่จิตเกิดขึ้น ไม่ได้เกิดแต่เฉพาะจิต มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ทั้งจิตและเจตสิกเป็นจิตตูปาท เป็นสมมุฐานที่จะให้รูปเกิดขึ้นเป็นจิตตชรูป

ถ. เมื่อกรรมเป็นปัจจัย แต่ทำไมจิตตชรูปจึงเป็นปัจจัยอุปบันได้

สุ. เพราะว่าเจตนาเจตสิกเป็นสหชาตกัมมปัจจัยของจิต ขณะนี้จิตเกิดขึ้นดวงหนึ่ง มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยอย่างน้อยที่สุด ๗ ดวง สำหรับทวิปัญญวิญญาณไม่เป็น

สมมุติฐานให้เกิดรูป เพราะว่าเป็นจิตที่มีกำลังอ่อน เพราะฉะนั้น ที่จิตจะเป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้นได้ ต้องเป็นจิตที่มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมากกว่า ๗ ดวง

อย่างโลกมูลจิตเกิดขึ้นมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมากกว่า ๗ ดวง ในขณะนั้นมีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ในขณะที่โลกมูลจิตเกิด มีจิตตชรูปเกิดพร้อมอุปาทาขณะของโลกมูลจิต ซึ่งเจตสิกทุกดวงที่เกิดพร้อมกับโลกมูลจิตนั้นก็ปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น จิตตชรูปเกิดเพราะจิตและเจตสิกเป็นสมมุติฐาน ไม่ใช่เพราะจิตเป็นสมมุติฐานอย่างเดียว นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ

ถ. ถ้าเป็นชวนจิต เจตนาในชวนจิตเป็นกัมมปัจจัยของรูปด้วยไหม

ส. ตัวเจตนาเป็นกัมมปัจจัย แต่รูปนี้เป็นรูปที่เกิดเพราะจิตและเจตสิกทั้งหมด เพราะฉะนั้น จิตตชรูปในขณะนั้นต้องเกิดเพราะเจตนาเจตสิกเป็นปัจจัยด้วย และถ้าจะกล่าว ก็โดยเป็นสหชาติกัมมปัจจัย ใช้คำว่ากรรม แต่เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดในความหมายของสหชาติกัมมปัจจัย

เจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย แต่กัมมปัจจัยจำแนกออกเป็น ๒ อย่าง เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจกัมมปัจจัยทั้ง ๒ อย่างให้ละเอียด คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นสหชาติกัมมปัจจัยแก่จิตและเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ซึ่งนอกจากจะเป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกอื่น ๆ เกิดร่วมด้วยแล้ว ยังเป็นปัจจัยให้รูปเกิดร่วมด้วย และรูปที่เกิดในขณะนั้น คือ จิตตชรูป เพราะจิตเป็นสมมุติฐานให้เกิดรูปได้ นอกจากทวิปัญญาวิมุตติ ๑๐ ดวง ซึ่งแม้ว่าจะมีเจตนาเจตสิกเกิดกับทวิปัญญาวิมุตติ ๑๐ ดวงก็จริง แต่ว่าลักษณะสภาพของทวิปัญญาวิมุตติเป็นจิตที่อ่อนไม่มีกำลัง เพราะที่เกิดเพราะเจตสิกเพียง ๗ ดวงเท่านั้นเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น แม้ทวิปัญญาวิมุตติจะมีเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย แต่ไม่เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด

แต่เวลาที่จิตซึ่งมีกำลังที่ไม่ใช่ทวิปัญญาวิมุตติเกิดขึ้น จะเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด โดยมีเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัย ก็เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดด้วย

ชื่อว่าจิตตชรูป แต่เกิดขึ้นเพราะจิตและเจตสิกทั้งหมด ซึ่งหมายความว่า ต้องเกิดเพราะเจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยที่เป็นกัมมปัจจัยด้วย โดยเป็นสหชาติกัมมปัจจัย

ขณะที่กำลังนอนหลับ มีจิตตชรูปเกิดใหม่

มี เว้นทวิปัญญญาณ ๑๐

สำหรับปฏิสนธิจิตไม่มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วย หมดปัญหาไปแล้วเพราะว่า ขณะปฏิสนธิดับไปเนิ่นนานแล้ว ไม่ใช่ชีวิตประจำวัน แต่ชีวิตประจำวันมี ทวิปัญญญาณ คือ จิตเห็น จิตได้ยิน จิตได้กลิ่น จิตลิ้มรส จิตรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางกาย รวม ๑๐ ดวง เกิดอยู่บ่อย ๆ เป็นประจำ จิต ๑๐ ดวงนี้เท่านั้นในชีวิตประจำวันที่ไม่มีรูปเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ในขณะที่นอนหลับสนิทก็ต้องมี จิตตชรูปเกิดร่วมด้วย

ในขณะที่ฝันมีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยใหม่

มี

ในขณะที่นี้มีจิตตชรูปเกิดร่วมด้วยใหม่

มี

และในจิตต่าง ๆ เหล่านั้น ก็มีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วยเป็นกัมมปัจจัย เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัย และเจตสิกอื่น ๆ พร้อมทั้งจิต เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด

สำหรับสหชาติกัมมปัจจัย คงไม่มีอะไรยุ่งยาก คือ หมายถึงเจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิตทุกดวง ชื่อว่าสหชาติกัมมปัจจัย เพราะว่าเกิดพร้อมกันกับปัจจัยปบัน

สำหรับกัมมปัจจัยอีกประเภทหนึ่ง คือ **น่านักขณิกกัมมปัจจัย** ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัยทำให้ปัจจัยปบัน คือ ผลของกัมมปัจจัยนั้น เกิดขึ้นต่างขณะกัน คือ ไม่ใช่เกิดพร้อมกับเจตนาเจตสิกเหมือนอย่างสหชาติกัมมปัจจัย แต่ทำให้ผลของเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัยเกิดขึ้นต่างขณะกัน ไม่ใช่ใน

ขณะเดียวกัน จึงชื่อนานานักขณิกัมมปัจจัย เป็นกัมมปัจจัยที่ทำให้ผล คือ วิบากจิต และเจตสิก และกัมมชรูปเกิดขึ้นในภายหลัง เมื่อเจตนาซึ่งเป็นกรรมนั้นดับแล้ว

เพราะฉะนั้น สำหรับนานักขณิกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาในจิตซึ่งเป็น กุศลจิตและอกุศลจิตเท่านั้น ไม่ใช่เจตนาในจิตซึ่งเป็นวิบาก หรือเจตนาในจิตซึ่งเป็น กิริยา

ถ้าเจตนาในจิตซึ่งเป็นวิบาก หรือเจตนาในจิตซึ่งเป็นกิริยา เป็นสหชาตกัมม-ปัจจัย แต่ถ้าเป็นเจตนาในกุศลจิตและอกุศลจิต เป็นนานักขณิกัมมปัจจัย เพราะว่า เมื่อจิตและเจตสิก รวมทั้งเจตนา นั้นดับไปแล้ว ก็เป็นปัจจัยให้วิบากจิตและเจตสิก เกิดขึ้นในภายหลัง ต่างขณะกัน ไม่ใช่ในขณะเดียวกัน

๑๑๓๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๕

สำหรับกรรมซึ่งเป็นนามธรรม เป็นเจตนาเจตสิกเป็นปัจจัย ทำให้ปัจจัยปบัน คือ วิบากจิตและรูปเกิดขึ้น แต่โดยมากทุกท่านจะเห็นผลของกรรมเฉพาะแต่รูป ไม่ได้ทราบว่าแท้ที่จริงแล้วสภาพธรรมซึ่งเป็นนามธรรมที่รับผลของกรรมซึ่งเป็นวิบากนั้น มี

ส่วนใหญ่วิปัสสิทธานว่า นี่เป็นผลของกรรม หรือนั่นเป็นผลของกรรม ก็จะนึกถึงในด้านของวัตถุ เช่น ในเรื่องของรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ โภคสมบัติ ถ้าเป็นผลของกุศลกรรม หรือถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม ก็มักจะคิดถึงในเรื่องของรูปธรรมเท่านั้น คือในเรื่องของรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ หรือว่าความวิบัติของโภคทรัพย์ต่าง ๆ แต่ให้ทราบว่า สภาพธรรมที่เป็นปัจจัยปบัน เป็นผลของกรรม เป็นนามธรรมด้วย คือจิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิบาก

เหตุ คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมกับกุศลจิตหรืออกุศลจิต เป็นเหตุให้เกิดกายกรรมและวจีกรรมที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง มี แม้ว่าดับไปแล้ว ใครที่คิดว่าไม่ให้ผลก็เพราะไม่รู้ว่า กรรมได้แก่เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิต แต่ถ้าเข้าใจว่า กรรมคือเจตนาเจตสิกที่เป็นนันทกขณิกัมมปัจจัยต้องเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม แม้ว่าดับไปแล้วก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้วิบากจิตเกิดขึ้นในภายหลัง ผู้นั้นย่อมจะเป็นผู้ที่เชื่อในเรื่องของกรรมและในเรื่องผลของกรรมว่า เป็นสิ่งซึ่งเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา เพราะว่าเมื่อเหตุมี คือ เมื่อปัจจัยมี ปัจจัยปบัน คือ ผลของเหตุ นั้น ก็ต้องมีด้วย

อภิสาลินี จิตตูปปาทกัณฑ์ มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ไม่ว่าในอากาศ ไม่ว่าในกลางทะเล ไม่ว่าจะไปอยู่ในระหว่างภูเขา ย่อมไม่มี
ภูมิประเทศที่สัตว์สถิตอยู่แล้วจะพึงพ้นไปจากบาปกรรมได้ แม้จะเชื่อว่ากรรมนิยาม
นั่นเอง

เรื่องที่ทำให้พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้ มีข้อความแสดงว่า สำหรับ
ไม่ว่าในอากาศ คือ

ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไฟไหม้บ้านใกล้ประตูเมืองสาวัตถี ต่อเนื่อง
กระจุกหญ้าติดไฟขึ้นไปสวมคอกาซึ่งบินไปทางอากาศ กานักร้อง ตกตายบนแผ่นดิน

ซึ่งเมื่อภิกษุได้กราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาคในพระวิหารเชตวัน พระผู้มี-
พระภาคตรัสว่า

ข้อนี้มีใช้ผู้อื่นกระทำ เป็นกรรมที่เขาเหล่านั้นแหละกระทำไว้

และได้ทรงนำเอาอดีตนิทาน คือ เรื่องในครั้งก่อนมาตรัสแสดงว่า

กาเป็นคนในชาติก่อน เมื่อไม่สามารถจะฝึกโคโกงตัวหนึ่งได้ ก็ผูกเชนดใบไม้
แห้งสวมคอกแล้วจุดไฟ โคตายด้วยไฟนั้นแหละ บัดนี้ กรรมนั้นไม่อาจจะปล่อยกานักร
แม้ไปอยู่ทางอากาศ

สำหรับในเรื่องของ ไม่ว่าในกลางทะเล เป็นเรื่องของหญิงผู้หนึ่งซึ่งโดยสารมาใน
เรือลำหนึ่ง เรือลำนั้นไม่สามารถจะแล่นต่อไปได้ หยุดนิ่งอยู่ในมหาสมุทร ทุกคนไม่
ทราบจะทำอย่างไรจึงจะรอดชีวิตได้ ก็ได้เสี่ยงจับสลากหาผู้ที่เป็นกาลกรรณีสลากนั้น
ตกไปในมือภรรยาของนายเรือ ซึ่งทำให้หญิงคนนั้นถูกจับโยนลงน้ำ ซึ่งนายเรือกล่าว
ว่า

ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเห็นนางนี้ลอยอยู่ในน้ำได้

จึงให้เอาหม้อบรรจุทรายผูกคอแล้วให้โยนลงไป ทนได้นั่นเอง เรือก็แล่นออกไป
ได้เหมือนดังลูกศรที่ขัดไปฉะนั้น

เมื่อพระภิกษุกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาค พระองค์ได้ทรงพยากรณ์อดีต
กรรมของหญิงนั้นว่า ในชาติก่อนหญิงนั้นก็เป็นหญิงคนหนึ่ง มีสุนัขเลี้ยงตัวหนึ่ง

ซึ่งไม่ว่าผู้หญิงคนนี้จะไปที่ไหน สุนัขนั้นก็ติดตามไป จนกระทั่งพวกชาวบ้านพากัน
เยาะเย้ยว่า พรานสุนัขของพวกเราออกแล้ว ทำให้ผู้หญิงคนนั้นรู้สึกอึดอัด เพราะว่า
ไม่สามารถห้ามสุนัขนั้นไม่ให้ติดตามได้ ก็เอาหม้อบรรจุทรายผูกคอสุนัข และโยนลงน้ำ
ไป เพราะฉะนั้น กรรมนั้นจึงไม่ให้เพื่อจะปล่อยเธอลงในกลางทะเล ก็ต้องถูกหม้อ
บรรจุทรายผูกคอ แล้วโยนลงน้ำ

สำหรับข้อความที่ว่า *ไม่ว่าจะเข้าไปสู่ระหว่างภูเขา*

พระผู้มีพระภาคตรัสแสดงอดีตกรรมของภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งภิกษุรูปนี้อยู่ในถ้ำ
และมียอดภูเขาใหญ่ตกลงมาปิดปากถ้ำไว้ ในวันที่ ๗ ยอดภูเขาใหญ่ที่ตกลงมาปิด
ประตูนั้นจึงได้กลิ้งออกไปได้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสแสดงอดีตกรรมของภิกษุรูปนี้ว่า
เคยเป็นเด็กเลี้ยงโคในชาติก่อน และได้ปิดปากประตูขังเหยซึ่งเข้าไปในรู ในวันที่ ๗
ก็มาเปิดให้ เหยก็ตกใจกลัวตัวสั่นออกไป แต่เขาไม่ได้ฆ่า เพราะฉะนั้น กรรมนั้นก็
ไม่ให้เพื่อจะปล่อยภิกษุนั้นผู้เข้าไปสู่ช่องภูเขานั้นอยู่ ยังติดตามให้ผลได้ แม้จะชื่อว่า
กรรมนิยาม นั้นเอง

ซึ่งนิยามมี ๕ อย่าง ได้แก่

พีชนิยาม หรือพีชนิยาม กำหนดแนนอนของพีช ๑

อุตุนิยาม กำหนดแนนอนของฤดูกาล ๑

กรรมนิยาม กำหนดแนนอนของกรรม ๑

ธรรมนิยาม กำหนดแนนอนของธรรมดา ๑

จิตนิยาม กำหนดแนนอนของจิต ๑

ซึ่งใน **อัฐรสาลินี อรรถกถาพระธรรมสังคณีปกรณ์ จิตตูปาทกัณฑ์**
ว่าด้วยนิยาม มีข้อความว่า

ในบรรดานิยามทั้ง ๕ นั้น การที่พีชนั้น ๆ ให้ผลเหมือนกันกับพีชนั้น ๆ เช่น
ดอกทานตะวันหันหน้าไปหาพระอาทิตย์ ชื่อว่าพีชนิยาม

คือ เป็นธรรมดา หรือธรรมเนียมของพีชชนิดนั้น ๆ ไม่เปลี่ยนแปลง

สำหรับอุตุนิยาม มีคำอธิบายว่า

การที่ต้นไม้นั้น ๆ ติดดอกผลและใบอ่อนพร้อมกันในสมัยนั้น ๆ ชื่อว่า
อุตุนิยาม

หน้าทุเรียน หน้ามะม่วง ไม่สลับกัน นั่นคืออุตุนิยาม

สำหรับกรรมนิยาม คือ

การที่กรรมนั้น ๆ ให้วิบากเหมือนกันกับกรรมนั้น ๆ นั้นเทียว อย่างนี้

คือ ถ้าคุณศลกรรมประกอบด้วยปัญญา ก็ให้ผลเป็นวิบากที่ประกอบด้วยปัญญา
หรือว่าคุณศลกรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็ให้ผลเป็นวิบากที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา
นี้ชื่อว่ากรรมนิยาม

นอกจากนั้นได้แสดงเรื่องกรรมนิยามอีกอย่างหนึ่ง คือ วิบากย่อมเป็นไปตาม
กรรม ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วว่า ไฟไหม้ใกล้ทวารกรุงสรวดี และมีกระจุกหญ้าติดไฟ
ขึ้นไปสุมคอกาที่บินไปทางอากาศ นั่นก็เป็นกรรมนิยาม

สำหรับธรรมนิยาม คือ

ในกาลที่พระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลายทรงถือปฏิสนธิ ในกาลที่ทรงออกจากครรภ์
พระมารดา ในกาลที่ทรงตรัสรู้พระอภิสมโพธิญาณ ในกาลที่พระตถาคตเจ้าทรง
ประกาศพระธรรมจักร ในกาลที่ทรงปลงพระชนมายุสังขาร และในกาลที่ทรง
ปรินิพพาน หมิ่นโลกธาตุวันไหน ชื่อว่าธรรมนิยาม

สำหรับจิตนิยาม มีข้อความว่า

เมื่ออารมณ์กระทบกับประสาทรูป ใคร ๆ ที่จะเป็นผู้กระทำ หรือผู้สั่งให้กระทำว่า
เจ้านะ จงชื่อว่าอาวัชชนะ ตลอดไปจนถึง เจ้านะ จงชื่อว่าชวนะ ดังนี้ ย่อมไม่มี

คือ สภาพธรรมไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่
อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นเป็นไปโดยธรรมชาติของตน ๆ นั่นเอง ตั้งแต่กาลที่อารมณ์กระทบ
กับประสาท จิตก็เกิดดับสืบทอดกัน ชื่อว่าจิตนิยาม

ถ. กัมมปัจจัย มีเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย ส่วนรูปและจิตไม่ใช่กัมมปัจจัย และเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัย แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ เป็นสหชาตกัมมปัจจัย ซึ่งหมายถึงเจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมกับเจตสิกดวงอื่น ๆ ไขใหม่

ส. หมายถึงเจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นสหชาตกัมมปัจจัย เพราะว่าเกิดพร้อมกับปัจจัยปັນ คือ เกิดพร้อมกับจิตและเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเจตนาอันนั้นเป็นปัจจัย

เหมือนอย่างผัสสะ เกิดกับจิตทุกดวง เจตนาที่เกิดกับจิตทุกดวง แต่เจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย สำหรับผัสสะเป็นอาหารปัจจัย สภาพธรรมต่างกันเป็นปัจจัยคนละอย่าง

ถ. สหชาตกัมมปัจจัย หมายถึงเอา ...

ส. กัมมะ คือ เจตนาเจตสิก สหชาตะ คือ เกิดร่วมกันกับปัจจัยปັນ คือ ร่วมกับจิตและเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งจิตทุกดวงจะมีเจตสิกเกิดร่วมกันหลายดวง แต่เมื่อแยกเจตนาเจตสิกเป็นปัจจัย จิตและเจตสิกอื่นที่เกิดร่วมด้วยก็เป็นปัจจัยปັນ

เพราะฉะนั้น เมื่อแสดงโดยกัมมปัจจัย เจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกันกับเจตนาอันนั้น เป็นปัจจัยปັນ

ถ. สำหรับสหชาตกัมมปัจจัย หมายถึงจิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกับเจตนาเจตสิก ...

ส. ปัจจัยปັນ ได้แก่ จิตและเจตสิกอื่นนอกจากเจตนาเจตสิก เพราะว่าเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย

ถ. ตัวเจตนาเจตสิกเป็นกัมมปัจจัย

ส. ส่วนจิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกับเจตนาเจตสิก เป็นปัจจัยปันของเจตนาเจตสิก ซึ่งเป็นกัมมปัจจัย

ถ. ส่วนนันทกณิกกัมมปัจจัย ...

ส. คือ เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกรรม เกิดต่างขณะกับปัจจัยปัน หมายความว่าเจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ปัจจัยปัน คือ วิบากจิต

และกัมมชรูปเกิดในภายหลัง ไม่ใช่ในขณะเดียวกับกุศลจิตที่เกิดพร้อมกับเจตนา นั้น มีฉะนั้นแล้วคนที่ทำกุศลซึ่งจะทำให้เกิดเป็นเทวดา ก็ต้องเป็นเทวดาทันทีในขณะที่ทำ กุศล ถ้าเป็นในขณะเดียวกัน แต่นานักขณิกกัมมปัจจัยหมายความว่าความถึงเจตนาเจตสิก ซึ่งเป็นกรรม เกิดต่างขณะกับปัจจัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลของกรรมนั้น คือ กรรมกับผลของ กรรมเกิดต่างขณะกัน จึงเป็นนานักขณิกกัมมปัจจัย

ถ. หมายถึงชาติต่อ ๆ ไป

สุ. ชาติไหนก็ได้ จะเป็นในชาตินั้น หรือในชาติต่อ ๆ ไปก็ได้ แต่ไม่เกิด พร้อมกับเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกรรม ผล คือ ปัจจัยปัจจุบัน เกิดภายหลัง ไม่ใช่เกิดพร้อม กัน

ถ. ผมเข้าใจว่า เจตนาดวงเดียวเป็นได้ทั้งสหชาตกัมมปัจจัย และ นานักขณิกกัมมปัจจัย

สุ. สำหรับที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิต เจตนาในขณะที่เกิดขึ้นเป็น สหชาตกัมมปัจจัย และดับ และจะเป็นนานักขณิกกัมมปัจจัยเมื่อวิบากจิตเกิดขึ้น ภายหลัง

ถ. โลกุตตรผลจิตที่เกิดต่อจากโลกุตตรมรรคจิต เป็นปัจจัยปัจจุบันของ นานักขณิกกัมมปัจจัยของเจตนาเจตสิกในโลกุตตรมรรคจิต ใช่ไหม

สุ. เจตนาเจตสิกในโลกุตตรกุศลจิต คือ โลกุตตรมรรคจิตเป็น นานักขณิกกัมมปัจจัยของโลกุตตรวิบากจิต เพราะไม่ได้เกิดพร้อมกัน

ถ. แต่เจตนาเจตสิกในโลกุตตรวิบากจิต ไม่เป็นนานักขณิกกัมมปัจจัย

สุ. ถ้าเป็นวิบาก ไม่ใช่ NANAKHANNIKAKAMMAPAJJAY แต่เป็นสหชาตกัมมปัจจัย เพียงเจตนาเจตสิกประเภทเดียว ก็เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาให้เข้าใจความต่างกัน ของกาลของปัจจัยโดยแท้จริงว่า ถ้าเกิดพร้อมกับปัจจัยปัจจุบัน เป็นสหชาตกัมมปัจจัย ถ้าเกิดต่างขณะ คือ เจตนาเจตสิกที่ไม่ได้เกิดพร้อมกันกับปัจจัยปัจจุบัน เป็นนานักขณิกกัมมปัจจัย

จิตทั้งหลาย เมื่อจำแนกออกโดยชาติ คือ กุศล ๑ อกุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑ ที่ต้องรู้เรื่องชาติของจิตโดยไม่สับสน ก็เพราะว่าจิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิบากเป็นผลของกัมมปัจจัย และปัจจัยที่เป็นคู่กันได้แก่ กัมมปัจจัยและวิปากปัจจัย ถ้ามีกัมมปัจจัย ก็ต้องมีวิปากปัจจัยซึ่งเป็นผลของกัมมปัจจัย เพราะฉะนั้น เมื่อมีเจตนาซึ่งเป็นเหตุ คือ เจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัย ก็ต้องมีวิบาก คือ จิตและเจตสิกซึ่งเป็นผลของเจตนา

ถ. เจตนามีเท่าไรที่เป็นสหชาตกัมมปัจจัย และที่เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย

สุ. สหชาตกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทั้ง ๘๙ ดวง นานักขณิกกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตเท่านั้น

กุศลเกิดขึ้นแล้ว สำเร็จไปแล้ว ต้องมีผล เพราะว่าเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย เพียงแต่ต้องอาศัยกาลเวลา หรือปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้วิบากจิตซึ่งเป็นผลของกุศลนั้นเกิดขึ้น

สำหรับกุศลที่เป็นโลกุตตรกุศล ข้อความในอรรถกถาแสดงว่า เป็นอนันตรกัมมปัจจัย ซึ่งได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับโลกุตตรกุศลจิต ๔ ดวง คือ โสตาปัตติมรรคจิต ๑ สกทาคามิมรรคจิต ๑ อนาคามิมรรคจิต ๑ อรหัตตมรรคจิต ๑ เป็นปัจจัยให้ผลจิต คือ โลกุตตรวิปากจิตเกิดสืบต่อทันทีโดยไม่มีระหว่างคั่น เพราะฉะนั้น จึงเป็นอนันตรกัมมปัจจัย

อนันตระ คือ ไม่มีระหว่างคั่น เพราะฉะนั้น เป็นกรรมที่ทำให้ผล คือ วิบากเกิดขึ้นโดยไม่มีระหว่างคั่น

เมื่อโสตาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้นและดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้เลย นอกจากโสตาปัตติผลจิต

เมื่อสกทาคามิมรรคจิตเกิดขึ้นและดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้เลย นอกจากสกทาคามีผลจิต

เมื่ออนาคามิมรรคจิตเกิดขึ้นและดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้เลย นอกจากอนาคามีผลจิต

เมื่ออรหัตตมรรคจิตเกิดขึ้นและดับไป จิตอื่นจะเกิดต่อไม่ได้เลย
นอกจากอรหัตตผลจิต

เพราะฉะนั้น จึงเป็นอนันตรกัมมปัจจัย เป็นกรรมซึ่งให้ผลทันทีที่กรรมนั้นดับไป
โดยไม่มีจิตอื่น ๆ เกิดแทรกหรือคั่นได้เลย นี่เป็นการได้รับผลในปัจจุบันชาติของ
โลกุตตรกุศล เมื่อโลกุตตรกุศลเกิดขึ้นในชาติไหน โลกุตตรวิบากซึ่งเป็นผลเกิดสืบต่อ
ทันทีในชาตินั้นโดยไม่มีระหว่างคั่น

ไม่เหมือนกุศลอื่น กุศลอื่นอาจจะให้ผลในชาตินั้น แต่ไม่ใช่ต่อกันทันที ไม่ว่าจะ
เป็นทานกุศล หรือศีลกุศล หรือสมถภาวนา ฌานจิต จะเป็นรูปาวจรฌาน ปฐมฌาน
ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน หรือรูปฌานกุศลก็ตาม ก็ไม่สามารถ
ให้ผลเกิดขึ้นสืบต่อกันทันทีโดยไม่มีระหว่างคั่นเหมือนอย่างโลกุตตรกุศล เพราะว่า
ผู้ที่ทำกุศลที่จะทำให้เกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใด กรรมนั้นจะให้ผลต่อเมื่อ
จุติจิตในชาติที่ได้กระทำความนั้นดับไปก่อน ถ้าเป็นมนุษย์ทำกุศลกรรมที่จะทำให้เกิด
ในสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใด จุติจิตต้องดับก่อน กรรมนั้นจึงจะเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิต
เกิดขึ้นในสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใดได้

หรือว่าสำหรับรูปาวจรจิต ซึ่งเป็นฌานจิต ฌานหนึ่งฌานใดไม่เสื่อม
เกิดขึ้นก่อนจุติจิต เมื่อจุติจิตดับไป จึงเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในพรหมโลก
ภูมิหนึ่งภูมิใดได้ เพราะฉะนั้น ยังมีจิตอื่นซึ่งคั่นระหว่างกุศลจิตซึ่งเป็นเหตุ เป็น
กัมมปัจจัย และวิบากจิตซึ่งเป็นผล ถ้าเป็นโลกียกุศล

แต่ถ้าเป็นโลกุตตรกุศล ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิ เพราะฉะนั้น
โลกุตตรวิบากจิตจึงเกิดสืบต่อจากโลกุตตรกุศลจิตทันทีโดยไม่มีระหว่างคั่น มีนิพพาน
เป็นอารมณ์เช่นเดียวกับโลกุตตรกุศลจิต แต่เป็นสภาพธรรมที่ต่างกัน คือ
โลกุตตรกุศลจิตเป็นจิตที่ดับกิเลส แต่โลกุตตรวิบากจิต คือ ผลจิต เป็นจิตที่มีนิพพาน
เป็นอารมณ์โดยดับกิเลสแล้ว

๑๑๔๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๓ มิถุนายน – วันอาทิตย์ที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๒๕

ถ. เรื่องโลกุตตรจิต บุคคลที่เป็นมนุษย์บรรลุปะระสัณณิชาตญาณ เช่น ท่าน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น เวลานี้ท่านเป็นทวารบาลแล้ว ท่านยังเป็นพระโสดาบัน
บุคคลหรือเปล่า

ส. จะให้ท่านกลับเป็นปุถุชนได้หรือ ความเป็นพระอริยบุคคลนี้ไม่เสื่อม

ถ. ท่านอาพาธดาบสกับอุทกดาบส ยังเป็นฌานลาภีบุคคลไหม

ส. เกิดในอรูปพรหมภูมิ

ถ. แต่ไม่เป็นฌานลาภีบุคคลแล้วใช่ไหม เป็นพรหมบุคคล

ส. แล้วแต่ท่าน ถ้าท่านเจริญฌานขณะใด ก็เป็นฌานลาภีในขณะนั้น

ถ. ผู้ที่ได้ฌานสมาบัติ เมื่อจุติจากชาตินี้และไปเกิดในพรหมโลก บุคคลนั้น
เป็นพรหมบุคคล ยังมีฌานจิตด้วยไหม

ส. ยังสามารถเกิดฌานจิตได้ และต่อไปได้

ถ. ยังเป็นฌานลาภีบุคคลอยู่

ส. ในขณะที่เป็นฌานจิต ก็เป็นฌานลาภี

ถ. ผมคิดว่า ผู้ที่เป็นฌานลาภีบุคคลตายจากชาตินี้ไปเป็นพรหมแล้ว ก็คง
ไม่ใช่ฌานลาภีบุคคล

ส. เจริญฌานได้ไหม ถ้าเจริญฌานได้ก็เป็นฌานลาภี ถ้าไม่เจริญก็ไม่ใช่

ถ. ถ้าไม่เจริญ ก็ไม่ใช่ ใช่ไหม

ส. แน่นนอน

ถ. แต่พระโสดาบันเมื่อตายแล้ว ไม่ได้เจริญวิปัสสนาต่อ ก็ยังเป็น
พระโสดาบัน ใช่ไหม

ส. วิปัสสนาคืออะไร

- ถ. พระโสดาบันบุคคลไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน
- ส. ทำไมท่านจะหยุดเจริญสติปัฏฐาน
- ถ. ยังไม่ได้เป็นพระสกทาคามีบุคคล ปกติฉานลาภีบุคคลตายจากชาตินี้แล้ว ถ้าไม่ได้เจริญฉานต่อ ก็ไม่ได้เป็นฉานลาภีบุคคล
- ส. เป็นโลกียะ ไม่ใช่โลกุตตระ มีความต่างกัน
- ถ. แต่พระอริยบุคคลตายจากชาตินี้ ไปเกิดเป็นเทวบุตร ก็ยังเป็นพระอริยะ
- ส. แน่นนอน ไม่เสื่อม
- ถ. ความต่างกันของฉานลาภีบุคคลกับพระอริยบุคคลเมื่อจุติแล้ว คือ ...
- ส. ฉานลาภีเสื่อมได้ แต่ความเป็นพระอริยะไม่เสื่อม
- ถ. ถ้าพูดถึงไม่เสื่อม หลังจากจุติแล้ว ก็ไม่เป็นฉานลาภีบุคคล
- ส. ไม่เป็นฉานลาภีบุคคลแล้ว นั่นคือเสื่อม เพราะฉะนั้น โลกียธรรมเสื่อมได้ แต่อริยธรรมไม่เสื่อม ถ้าเสื่อม จะเจริญสติปัฏฐานกันทำไม เป็นพระโสดาบันพอจุติแล้วก็ไม่เป็นพระโสดาบัน ก็ไม่น่าจะต้องเจริญสติปัฏฐานกันเลย เสียเวลาจริง ๆ แต่เพราะว่าไม่เสื่อม จึงควรอบรมเจริญเพื่อที่จะได้บรรลุความเป็นพระอริยบุคคล เพราะเมื่อเป็นพระอริยบุคคลแล้ว จะไม่มีการเสื่อมลงมาเป็นปุถุชนอีกเลย
- เพราะฉะนั้น สำหรับโลกุตตรกุศลจิตประเภทเดียวเท่านั้น ที่เป็นนันทกขณิกัมมปัจจัย ที่ให้ผล คือ ทำให้โลกุตตรวิบากจิตเกิดสืบต่อทันทีโดยไม่มีจิตอื่นเกิดขึ้น ไม่ต้องรอถึงชาติหน้าหรือว่าชาติต่อไป ทันทีที่โสดาปัตติมรรคจิตดับไป โสดาปัตติผลจิตเกิดต่อมีนิพพานเป็นอารมณ์เช่นเดียวกับโสดาปัตติมรรคจิต
- ถ้าเป็นสกทาคามีมรรคจิตดับไป เป็นนันทกขณิกัมมปัจจัยให้สกทาคามีผลจิตเกิดสืบต่อทันที
- อนาคามีมรรคจิตและอรหัตตมรรคจิตก็โดยนัยเดียวกัน
- เพราะฉะนั้น สำหรับโสดาปัตติมรรคจิต สกทาคามีมรรคจิต อนาคามีมรรคจิต อรหัตตมรรคจิต เป็นอกาลิโก คือ เป็นกุศลกรรมที่ให้ผลทันทีเมื่อกุศลกรรมนั้นดับไป

โสดาปัตติมรรคจิตทำให้เกิดปฏิสนธิได้ใหม่

ไม่ได้ เพราะว่ามรรคจิตดับภพชาติ ไม่ใช่เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิ พระโสดาบันบุคคลยังเกิดอีกเพราะว่ายังไม่ใช่พระอรหันต์ แต่การเกิดของพระโสดาบันนั้นต้องเป็นผลของกรรมหนึ่งกรรมใด แล้วแต่ว่าจะเป็นกามาวจรกุศลกรรม หรือเป็นรูปาวจรกุศลกรรม หรือเป็นอรูปาวจรกุศลกรรม แต่ไม่ใช่เพราะโสดาปัตติมรรคจิตทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด

โสดาปัตติมรรคจิตทำให้เพียงโสดาปัตติผลจิตเกิดสืบต่อทันที และไม่มีการให้ผลอีกเลย นอกจากผู้ที่ได้ฌานโสดาปัตติผลจิตสามารถที่จะเกิดอีก เป็นผลสมابติ แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้ฌาน เมื่อโสดาปัตติมรรคจิตดับไป เป็นปัจจัยให้โสดาปัตติผลจิตเกิดสืบต่อ ๒ หรือ ๓ ขณะ และไม่เกิดอีกเลย

โสดาปัตติผลจิตยังมีโอกาสเกิดอีกได้ แต่โสดาปัตติมรรคจิตไม่มีโอกาสจะเกิดอีกเลย เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวดับกิเลสเป็นสมุจเฉทแล้ว จึงไม่ต้องดับกิเลสนั้นซ้ำอีก

เพราะฉะนั้น โสดาปัตติมรรคจิตเกิด ๑ ขณะ สกทาคามีมรรคจิตเกิด ๑ ขณะ อนาคามีมรรคจิตเกิด ๑ ขณะ อรหัตตมรรคจิตเกิด ๑ ขณะ และไม่เกิดอีก

ขอถามทบทวนเรื่องของปัจจัย

สำหรับเจตนาเจตสิกซึ่งเป็นกัมมปัจจัยมี ๒ อย่าง คือ สหชาตกัมมปัจจัย ๑ และนानักขณิกกัมมปัจจัย ๑

เจตนาเจตสิกในโสดาปัตติมรรคจิต เป็นสหชาตกัมมปัจจัยหรือเปล่า

มี ๒ อย่างเท่านั้นที่จะต้องจำตามลำดับ คือ กรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก และ ๒ อย่าง คือ สหชาตกัมมปัจจัย หมายความว่าเจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมกับปัจจัยุปัน คือ จิตและเจตสิกอื่นๆ และนานักขณิกกัมมปัจจัย คือ เจตนาเจตสิกที่เกิดพร้อมกับจิตดับไปก่อน จึงเป็นปัจจัยให้ปัจจัยุปัน คือ วิบากจิตและเจตสิกเกิดในภายหลัง เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกในโสดาปัตติมรรคจิต เป็นสหชาตกัมมปัจจัยหรือเปล่า

เป็น

เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่อะไร

แก่โสดาปัตติมรรคจิต และเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเกิดกับโสดาปัตติมรรคจิต

เจตนาเจตสิกในโสดาปัตติมรรคจิต เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่รูปด้วยหรือเปล่า

เป็น เพราะว่าเว้นทวิปัญญาวิมุตติ ๑๐ ดวงเท่านั้น ที่ไม่เป็นสมุฏฐานให้เกิดรูป เพราะฉะนั้น เจตนาเจตสิกในโสดาปัตติมรรคจิต เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่รูปได้

เป็นสหชาตกัมมปัจจัยแก่รูปอะไร

แก่จิตตชรูป ในภูมิที่มีขั้น ๕ เท่านั้น

ในภูมิที่มีขั้น ๔ ในอรูปพรหมภูมิ ไม่มีรูปสักรูปเดียว มีแต่นามขั้นเท่านั้น เกิด อรูปพรหมไม่มีตา ไม่มีหู ไม่มีจมูก ไม่มีลิ้น ไม่มีกาย ไม่มีรูปใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น การที่จะดับกิเลส จะดับได้อย่างไร ในเมื่อผู้ที่จะดับกิเลสได้ ก่อนกิเลสดับต้องมีความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะเป็นประจำกันทุกคน มีใครบ้างไหมที่ไม่มี ความยินดีพอใจในรูปที่ปรากฏทางตา ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโสภณูปะ และถ้ายังไม่สามารถที่จะรู้สภาพธรรม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะที่ปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง จะดับความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าไม่ได้รู้ความจริงว่า รูปที่ปรากฏทางตาเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่ใช่ตัวตนใด ๆ เลย ในรูปที่ปรากฏทางตา

เสียง ก็โดยนัยเดียวกัน กลิ่น รส โสภณูปะ โดยนัยเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าจะเว้น คือ ไม่รู้ความจริงของรูปซึ่งเกิดดับ ในขณะนี้ รูปทุกรูปกำลังเกิดดับ ไม่ว่าจะเป็นรูปทางตา เสียงทางหู กลิ่นทางจมูก รสทางลิ้น โสภณูปะทางกาย คตินึกทางใจ สภาพธรรมของสังขารธรรม เกิดและดับไปอย่างรวดเร็วที่สุด ถ้ายังไม่ประจักษ์แจ้งการเกิดดับของรูป จะสามารถบรรลุปะโสดาบันบุคคลดับกิเลสที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนได้เด็ดขาดเป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย ย่อมเป็นไปไม่ได้

ในรูปพรหมภูมิ ไม่มีโสดาปัตติมรรคจิต แต่ผู้ใดก็ตามซึ่งเกิดในภูมิที่มีชั้น ๕ บรรลุความเป็นพระโสดาบันบุคคล และบรรลุถึงรูปฌาน ก่อนที่จะจุติ รูปฌานหนึ่ง รูปฌานใดใน ๔ ชั้นเกิดขึ้น จะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิในรูปพรหมภูมิ ไม่มีรูปก็จริง แต่บุคคลนั้นเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว เพราะระดับกิเลสหมดเป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวถึงสกทาคามีมรรคจิต อนาคามีมรรคจิต อรหัตตมรรคจิต เจตนาซึ่งเป็นสหชาตกัมมปัจจัยในสกทาคามีมรรคจิต ในอนาคามีมรรคจิต ในอรหัตตมรรคจิต เป็นปัจจัยแก่รูปหรือเปล่า

คำตอบเปลี่ยนแล้ว คือ เป็นก็ได้ ไม่เป็นก็ได้

เป็นปัจจัยแก่รูปในภูมิที่มีชั้น ๕ แต่ไม่เป็นปัจจัยแก่รูปในภูมิที่มีชั้น ๔ และสำหรับโสดาปัตติมรรคจิต เป็นไม่ได้ เพราะการที่ใครก็ตามจะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทโดยไม่ประจักษ์แจ้งการเกิดดับของรูปธรรม เป็นไปไม่ได้ เพราะถ้ายังไม่ประจักษ์ความเกิดดับของรูปธรรม ย่อมยึดถือรูปธรรมนั้นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาโดยละเอียด คำถามก็แยก ๆ ออกได้ และคำตอบก็ต่าง ๆ กันไป

เจตนาเจตสิกในโสดาปัตติมรรคจิต เป็นนันทกขณิกกัมมปัจจัยหรือเปล่า

อย่าลืม กัมมปัจจัยมี ๒ อย่าง สหชาตกัมมปัจจัย ๑ ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง ไม่ว่าจะเป็นกุศลจิต อกุศลจิต วิบากจิต และกิริยาจิต สำหรับกัมมปัจจัยอีกประเภทหนึ่ง คือ นันทกขณิกกัมมปัจจัย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตเท่านั้น ซึ่งเมื่อกุศลจิตและอกุศลจิตนั้นดับไปแล้ว เจตนาซึ่งเป็นกัมมปัจจัยในกุศลจิตและอกุศลจิตนั้นเป็นนันทกขณิกกัมมปัจจัย เพราะว่าทำให้วิบากจิตเกิดขึ้นภายหลัง ไม่ใช่เกิดพร้อมเหมือนอย่างขณะที่เป็นสหชาตกัมมปัจจัย

เจตนาเจตสิกในโสดาปัตติมรรคจิตเป็นนันทกขณิกกัมมปัจจัยหรือเปล่า

เป็น

เพราะอะไร

เพราะทำให้โสตาปัตติผลจิตเกิดในภายหลังที่โสตาปัตติมรรคจิตดับไปแล้ว

เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมรรคจิตเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้เกิดรูปใหม่

ไม่เป็น เพราะว่ากุศลจิตและอกุศลจิตที่เป็นกามาวจรจิต รูปาวจรจิต หรือ อรูปาวจรจิต คือ โลภียจิต เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้ผลเกิดขึ้นภายหลัง ผลของ ทาน ผลของศีล เป็นต้น ที่เป็นกามาวจรกุศล กุศลนั้นดับแล้วจะเป็นปัจจัยทำให้ ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิบากเกิดพร้อมกับเจตสิกและรูปซึ่งเป็นกัมมชรูป หรือว่ารูปฌานดับ ไปแล้ว เป็นปัจจัยให้รูปาวจรวิบากปฏิสนธิในรูปพรหมภูมิพร้อมกับกัมมชรูปซึ่งทำให้ เป็นพรหมบุคคล

แต่สำหรับโสตาปัตติมรรคจิต ดับแล้ว เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยที่ทำให้ โสตาปัตติผลจิตเกิด เป็นวิบาก แต่ไม่ได้ทำให้กัมมชรูปเกิด ยังไม่ได้เปลี่ยนความเป็น บุคคลอะไรเลย โสตาปัตติมรรคจิตไม่ได้เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิใด ๆ เกิด เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นปัจจัยให้กัมมชรูปเกิด

บุคคลหนึ่งอบรมเจริญสติปัฏฐาน วิปัสสนาญาณเกิดเป็นลำดับขั้น โสตาปัตติ- มรรคจิตเกิด ยังเป็นบุคคลนั้นอยู่ ไม่ได้เปลี่ยนรูปร่างกายอะไรเลย

เจตนาในโสตาปัตติมรรคจิตเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย ทำให้โสตาปัตติผลจิต เกิด แต่ไม่ได้ทำให้กัมมชรูปเกิด กัมมชรูปของคนซึ่งเป็นพระโสดาบันในขณะที่บรรลุมรรคผลในขณะนั้น มีกัมมชรูปซึ่งเกิดเพราะกุศลกรรมในอดีตซึ่งเป็นปัจจัยให้ ปฏิสนธิจิตเกิดเป็นบุคคลนั้น และยังคงทำให้ความเป็นบุคคลนั้นดำรงอยู่เรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุติ แต่โสตาปัตติมรรคจิตไม่ได้เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้กัมมชรูปเกิด

เจตนาเจตสิกในโสตาปัตติมรรคจิต เป็นสหชาติกัมมปัจจัยแก่รูปหรือเปล่า

เป็น

แก่รูปอะไร

แก่จิตตชรูป

กรรมในปัจจุบันที่ดับไปแล้ว จะเป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้รูปเกิดได้ใหม่ในชาตินี้

หลังจากปฏิสนธิจิตดับแล้ว ตั้งแต่ขณะที่ปฏิสนธิจิตดับ ปฐมภวังค์เกิดตลอดไปจนกระทั่งถึงจุติจิต ชื่อว่าปวัตติกาล เพราะฉะนั้น ในชีวิตหนึ่ง ในชาติหนึ่ง แบ่งออกเป็น ๒ กาล คือ ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิด ขณะนั้นเป็นปฏิสนธิกาล และเมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว จิตทุกดวงซึ่งเกิดดับสืบต่อจนกระทั่งถึงจุติจิตเป็นปวัตติกาล เพราะฉะนั้น ถ้ามองว่า เจตนาเจตสิกที่เป็นน่านักขณิกกัมมปัจจัย ให้ผลในชาตินี้ได้ใหม่

ได้ เพราะการให้ผลของกรรม ให้ผลในปัจจุบันชาติก็มี ให้ผลในชาติหน้าก็มี ให้ผลในชาติอื่น ๆ หลังจากชาติหน้าก็มี

ถ. กัมมชรูปเกิดนอกตัวก็ได้ ใช่ไหม

ส. เกิดที่ไหน นอกตัว

ถ. ผมเคยได้ยิน จำไม่ได้ว่าที่ไหน พระราชาที่มีบุญมาก ๆ ทรัพย์สินจะเกิด มีชุมทองชุมเงินเกิดในแผ่นดินรอบ ๆ

ส. นั่นเป็นอุตฺตชรูป เกิดขึ้นเพราะกรรมแต่ไม่ใช่กัมมชรูป

ถ. ที่ว่าน่านักขณิกกัมมปัจจัยให้ผลในปัจจุบันชาติได้ ขอให้ยกตัวอย่าง

ส. โรคที่เกิดเพราะกรรมมีไหม โรคบางโรคถึงจะรักษาก็ไม่หายถ้าโรคนั้นเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ซึ่งตอนเกิดมายังไม่มีโรคนั้น แต่หลังจากนั้นแล้วจะมีโรคนั้นเกิดขึ้นก็ได้ เพราะว่าการให้ผลของกรรม อาจจะให้ผลในชาตินี้ได้ ถ้าไม่ให้ผลในชาตินี้ กรรมนั้นจะให้ผลในชาติหน้าก็ได้ หรือถ้าไม่ให้ผลในชาติหน้า จะให้ผลในชาติหลัง ๆ ต่อจากชาตินั้นไปก็ได้ แล้วแต่ประเภทของกรรม

